Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 290 (11188) | 1979 чылдың декабрь 18, вторник | 1925 чылда үндеп эдеттинген | Өртээ 2 көп.

ЛЕНИННИҢ ЭҢ УЛУГ ТӨӨГҮЛҮГ АЧЫ-ХАВЫЯАЗЫ БОЛЗА ЧАА ХЕВИРНИҢ ПРОЛЕТАР ПАРТИЯЗЫН—ЭРТЕМ ТЕОРИЯЗЫНЫҢ БОЛГАШ РЕВОЛЮСТУГ ПРАКТИКАЗЫНЫҢ ЧАРЫЛБАС ЧАҢГЫС ЭВИНИҢ ДИРИГ БОТТАНДЫРЫКЧЫЗЫН, СОЦИАЛИСТИГ РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ БОЛГАШ ЧАА НИИТИЛЕЛДИ ТУРГУЗАРЫНЫҢ СОРУК КИИРИКЧИЗИН БОЛГАШ БАШТЫҢЧЫЗЫН ТУРГУСКАНЫ БОЛГАН.

(«Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл оюнуң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалындан).

ЧЫЛДЫ ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗАР

ЧАРЫШТЫҢ ХЕВИРЛЕРИН НЕПТЕРЕДИР

Тываның транспортчулары СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1979 ч.) Пленумунуң материалдарын, Пленумга эш Леонид Ильич Брежневтиң чугаазын улуг сонуургал-биле солуивардан номчаан болгаш радиодан дыңнаан. Эш Л. И. Брежнев бодунуң чугаазында онгу бөлүк чылдың планыг оваалдаларының күүселдезиннге болгаш оны чедип алырыңга шаптыктан турар четпестерни айтып чугаалаан. Автотранспорт улус ажыл-агыйының чугула алыры, ында четпестерни чайладырынче бүүгүлде арга-хемчегларын алырын эш Л. И. Брежнев айыткан. Ынчангаш бистер, автотранспорт ажылдакчылары, 1979 чылда кажаар ажылдаанывысты сайгарып, өөренип көргеш, 1980 чылда оон-даа эки ажылдаар ужурлуг бис.

Бистин транспорт эргелелиннде декабрьның 20-ге чедир пассажирлер аргыштырылгазының-даа, пассажирлер сайгарылгазының-даа талазыбиле 1979 чылдың планын күүседиптерининг эргазы бар. Азы чылдың планы хуусаадан 10 хонук эрте күүсеттинер.

Ынчалза-даа эргелелдин бүдүүрүлгелери ажылда четпестерни чайладырынче кичээнгейни углары чугула. Ылангыя Ак-Довуракты, Кызылдың пассажир транспортунуң ажылында четпестер хөй. Ол бүдүүрүлгелерде автобустарга пассажирлер аргыштырарының хемчээла чедир күүсеттимээн база майдан октябрьга чедир автобустарны маршрутче үйдүрери дески эвес болуп, шимчээшкиннинг үргүлчүлели кудулаан. Ол ышкаш хоорайлар эразында маршруттарга автобустарның чогуур үеэзиден озалдаары хөй болуп турган. Ынчангаш чонуң аргыштырылгазын организаттаарын экижидер талазы-биле чамдык хемчеглерни боттандырган болза-даа, автобустарның багай ажылынга пассажирлерниң талазындан хомудалдар эвээжевейн турар.

Чүрттүн болзаш бистиң республиканың автобүдүүрүлгелериниң ажылынын дүржүлгазының көргүскеин чонуң аргыштырылгазын экижидерин хандырарыңга бригаданың хереэлиг ажылдаар аргазы эн-не таарымчалыг, ажыктыын бадыткаан. Кереэлиг аргаңы Кызылдың пассажир АТБ-зинин № 3 болгаш 14 маршруттарга В. А. Стяжкиниң бригаддазы ажылдап эгелээн. Амгы үеде ол бригаданы оон өөренгичээн А. П. Пугачёв удуртуп турар, а В. А. Стяжкин бодуу пассажир АТБ-зинде мастерскаазын хүлээп алган. Бүдүүрүлгенин ажыл-хереэ дээш сагын саргын, боттарының билиг-мергежилин долузу-биле берип ажылдаар ыындыг кижилер бүгү коллективке эки үлегер-чижектиг болур. Ынчангаш бүдүүрүлгеде партия, комсомол болгаш хөй-ниити организацияларының талазындан оларга дузалажыры, деткиири чугула.

Бригаданың кереэлиг ажылдарының кол утказы—планнаттырыгаан рейстерниң графигин шыңгызы-биле сагыш, ону күүседири болур. Ынчангаш чонуң хандырарының деңнелинче кол кичээнгейни угландырганы ол.

Баштайгы эгелекчи бригаданың ажылы база дораан-на шуудай бербээн, элээн үр уе дургузында автобустарның шимчээшкиннинге үргүлчүлелдин графиги сагыттынмайн турган. Ынчалза-да А. П. Пугачёвтүн бригадазының кежигүннериниң шуптузу кызымак, чүткүлдүг ажылдан келгениннде ол маршруттарда автобустарының үргүлчүлели доктаамал апарган.

Оларның эгелээшкинин В. Н. Куляштың бригадазы деткээн. В. Н. Куляштың бригадазы ноябрь өйдан эгелеп № 15 болгаш 6 маршруттарда бригаданың кереэлиг ажылдаар аргазын ажыглап эгелээн. № 15 болгаш 6 маршруттар найысылалда эн-не хөй чүрттакчылыг микрорайоннарны хандырып турар болгаш ылаңгыя кышкы үеде бергедээшкиннерге болган чок-ла таваржып турдулаан.

Үк маршруттарга чаа аргабиле ажылдап эгелээн бо бригаданың ажылды экижидери дээш күзел-чүткүлү халас барбаан. Ылаңгыя бригаданы В. Куляш өзүлүг-ла чогаадыкчы чоруун көргүзүп, ажылды үйдезини-биле эде организаттаан. Бригаданың кежигүннери кол рейстерде быжыглаттынган, а бригадир бодуу хүнүн-не чемненир шактаалы чолаачыларны солуп, маршрутче үйүп турар. Ынчаар ажылдаары бригадирниң бригада кежигүннери-биле хаарыгаазын быжыктырган болгаш кымның кажаар ажылдап, графикти сагып турарын хынаар аргаңы бөгдүрге берген. № 15 маршруттың рейстери ноябрь, декабрь айларда бүүгү-биле күүсеттиннип турар. Ынчалгаш 4 болгаш 5 микрорайоннарның чүрттакчыларының аргыжылгазы сөөлгү үеде экижээн.

Ол ышкаш республиканың районларында АТБ-лерде социалистиг чарышты организаттаарын экижидип, оон дээштин чедип ал турарының чижектери бар. Чижээлээргеге, Шагаан-Арыг хоорайның АТБзинде бүдүүрүлгенин хоочуну С. Н. Килинин баштааны автобус чолаачыларының бригадазын 2 бригадага чаргаа. Чаа бригаданы В. Г. Антоненкога дааскан Бригадир В. Антоненко бригада кежигүннерин каттыштырып, кижи бүрүзүнүн ажылга сонуургалын, хаарысалгазын бедидип шыдаан. Ийи бригада эразында чарыштыг, чарыштын кол негелдези автобустар шимчээшкиннинің графигин шыңгыы сагыры. В. Антоненконуң бригадазы ажыл-ишчи көдүрлүүшкүнүг ажылдап турары солун. Үк бригада социалистиг чарышка хоочун бригадир С. Килининиң бригадазын ажып, бедик көргүзүглерни чедип алган. В. Г. Антоненконуң бригадазы бригаданы кереэлиг ажылдаарынче шилчидеринге белеткеп турар.

Хову-Аксының, Кызылдың, Чадаанының, Шагаан-Арыгның АТБ-лериннде, республиканың автовокзалдарының болгаш автостанцияларының бүдүүрүлге каттыжышкынында «Пассажирлерни үлегерлиг хандырары дээш» социалистиг чарыш автобус чолаачыларының бригадаларының эразында калбарган. Оон түнелиннде автобустарның, таксомоторларының 78 чолаачылары социалистиг чарыштын тиилекчилери. Сарыг-Сеттиң, Тураның, Шагаан-Арыгның автостанцияларында ажылды эн бедик деңнелде организаттаан, эки үлегерни олар көргүзүп турар.

1980 чылда транспорт эргелелиниң, оон автобүдүүрүлгелериниң мурнунда салдынган сорулгалар эвээш эвес. Социалистиг чарыштың дээштиг, ажыктыг хевирлерин улам сайзырадыр, оларны бүдүүрүлгеге нептередирин организаттаары бистен, транспорт ажылдакчыларындан негеттиниң турар-дыр.

«Хожудан турарлар чок ажылдаар» деп девизтиг алаа-биле социалистиг чарышты 1980 чылда калбартырын планнап турар бис. Бо талазы-биле Минусинск АТБ-зиниң дүржүлгазы солун болуп турар. Үк бүдүүрүлгеде бир эвес кайы бир чолаачы план күүселдезин хандырбайн турар болза, диспетчерская ол чолаачының орук бижиннге «НП» (невыполняющий план) деп демдекти штампалап каар. Ол демдекти барымдаалап чолаачының автобузуун бир дугаарында-ла септелгеге киирип, чолаачы план күүселдезин чедип алырыңга бүдүүрүлге чеви бүүгү талалыг дузаны көргүзер. Ынчангаш Минусинскиниң мурнакчы АТБ-зинде план күүсеттейн баар чолаачыларының саны дыка кызыылган. Минусинскижилериң бо дүржүлгазын республиканың автотранспорт бүдүүрүлгелериниң нептередирин планнап турар бис.

Автотранспорт бүдүүрүлгелериниң ажылында, ылаңгыя пассажирлер аргыштырылгазында четпестер ам-даа хөй. Ынчаргаш ажылды экижидеринге бүүгү коллективтиң күжүн меңнеп, кижилериниң чогаадыкчы, эгелекчи чоруунга далаш, оларны бүүгү талалыг деткиири, солун дүржүлгаларны нептередиор ажылга үлүг ужур-дузалыг дээрзин автобүдүүрүлгелериниң дүржүлгазы бадыткан турар.

Л. ХАСАНОВА,
транспорт эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы.

РЕВОЛЮСЧУ БОДАЛДЫҢ ЧАЯАКЧЫЗЫ

Ынак башкывыс болгаш баштыңчывыс Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүн чүгле совет улус эвес, а делегейниң депшилгелиг кижи төрелгетени чыл санында демдеглеп эрттирип турар. Баштыңчывыстың төрүттүгениниң онза юбилейлиг чылдары база бар. Ындыг юбилейниң бирээзин уламаас уткуп алырывыс 1980 чылдың апрель айында демдеглээр бис.

В. И. Ленинниң төрүттүгениннден бээр 110 чыл болур оюнуң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын радиодан дыңнап, солуивардан номчуп, таныжып турар-дыр бис. Бо чүгүла документини чүгле таныжар эвес, а ханызы-биле ооренип. Владимир Ильичиниң мерген угаанының күштүүн, революсчу могаг-шылаг чок ажыл-чорудулгазының дугайын, эрги делегейни андара тудупкан олум чок идеяларының дугайын ам-даа эки ооренип билип алыр ужурлуг бис.

«Эртемчи бодалдың күчүтеин болгаш улустуң өзүлүг баштынчызы. Коммунистиг партияның болгаш делегейде бирги социалистиг күрүнеиң тургузукчузу Ленин бодунуң чырыткылаанчак, маадырлыг бүүгү амыдыралын улуг болгаш чаагай херекке— пролетариаттың болгаш дарлаткан бүүгү массаларның социал хосталгазы дээш, күш-ажыл кижилериниң аас-кежин дээш демиселге турасказаткан» деп доктаалда бижээн. Бистиң партиявыстың бо үнелээшкининде улуг утка бар. Ленинчи идеяларның бүүгү делегейде мандып, кайы-даа липтиг будуп-будуп улустарының салым-чолунга улуг эргилдеп болдуруп турарын билип бис.

Бистер, Тываның эртемденнери, Улуг Ленинниң, Улуг Октябрьның дугайын чонга тодаргайы-биле биилеп, тайылбырлаар, ажылчы чоннарны марксисчи-ленинчи мировоззреннеге кижизидер херекке боттарывыстың салыышкынывысты киирер ужурлуг бис.

В. ОЧУР.
тоогу эртемниниң кандидады.

ЛЕНИНЧИ ЁЗУ-БИЛЕ ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛДААР

Делегейниң ажылчы чоннарының баштыңчызы, СЭКП-ниң болгаш баштайгы социалистиг күрүнеиң тургузукчузу Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чылы чоокшулап келген.

Улуг Ленинниң идеяларының ачызында бистиң Тывада кайгамчыктыг чаартылгалар болуп, көшкүн амылыралдыг чораан тыва улус амгы үениң аас-кежиктиг совет улузу-биле кады коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургусчуп турар. Хүн бүрү чаа-чаа бүдүүлге, чүрттүлгө тудулгары немежип турар. Бистер, тудуг-жулар, ындыг буянныг-чаагай ажыл-иште киржип турарыска чоргаарланыр бис. Бистиң 48-ки тудуг эргелелиннде Е. С. Бизяеваның, М. В. Сафроновның болгаш Р. Ф. Григоровичиниң шеверлекчилер бригадалары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чылынга уткуштур онгу беш чыл планын күүседир, даалгадан ажыр хөй хемчээлдиг тудуг-монтаж ажылдарын кылыр деп патриотчу эгелээшкинни үндүргениер. Бистин бызаңчылар бригадавыс ону изин-биле деткип, шалыпчы күш-ажылчы эвлечегге киржирин шиитпирлээн.

СЭКП ТК-ның Владимир Ильичиниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл оюнуң дугайында доктаалы-биле таныышкаш, мээн бригадамның кежигүннери шуптузу, 16 кижи улам бедик хүлээлгени алган. СЭКП ТК-ның ноябрь (1979 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде, аңаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазында капитал тудугда четпестерни илередип, оларны чайладырының аргаларын айыткан болгай. Бистер ону ажылывыска удуртулга болдургаш, улам күжениишкинниг ажылдап, ажылдың шынарын белидер, эш Л. И. Брежневтиң чугаалааны ышкаш, ленинчи өзү-биле ажылдаар ужурлуг бис.

Мээн бригадам эргелелде бызаңчылар бригадаларының чарыжынга ийиги черни эзлээн. Бригаданың кежигүн бүрүзү хууда даалгазын күүседирин чедип алган. Бистер найысылалдың 4-кү микрорайонунда харылзаачылар бажыңының бызаңнаар ажылдарын дооскаш, бо хүннерде 16-гы чүрттүлга бажыңында ажылдап турар бис. Бригаданың хөй кезин коммунистер болгаш комсомолчулар. Олар социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Бодувустун беш чыл планывысты В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чылынга тураскаал кылдыр күүседиринге шиитпирлиг бис.

М. АРАКЧАА,
48-ки тудуг эргелелиннде бызаңчылар бригадири.

ЧУРУКТА: бригада кежигүннери — ортузунда бригадир М. Х. Аракчаа.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ДЕКАБРЬ 20-ДЕ...

Каа-Хемниң мыш ажылагыйының коллективи чүгле районда эвес, республикада улуг девискээрлиг болгаш хөй хевириниң ажылын кылып турар ажылагыйларның бирээзи. Коллектив онгу беш чылдың дөрткү чылының планныг оваалдаларын чедишкиннинг күүседир дээш цехтер, бригадалар болгаш тус-тус ажылчыннар аразында социалистиг чарышты доктаамал калбартып, түнелдерин өй-шаанда үндүрүп турар. 1979 чылдың үшкү кварталында районуун бүдүүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка ыыш ажыл-агыйның коллективи бүүгү көргүзүглер талазы-биле тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун алган.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1979 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа СЭКП ТК-ның Чиргине секретары, ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чугаазын улуг сонуургал-биле коллектив таныпкаш, ону изин-биле деткээн. Ажыл-ишке улам-на сорук кирген каа-хемчилер бо хүннерде ийи даклыр күжениишкиниг ажылдап, чыл планын декабрь 20-ге чедир күүседипкеш, пландан ажыр 20 муң ажыг рубльдин ажылдарын немей кылыр сорулганы мурнунда салганнар.

Коллектив эрткен он бир айларда продукция сайгарарын 517,4 муң рубльге, а ниити продукцияны бүдүрерин 505,2 муң рубльге күүсеткен.

Чарыштың тугун бедик тудуп, бүдүүрүлгечи бедик көргүзүглерлиг болгаш эш-өөрүнге эки үлегер-чижектиг көргүзүп турар мурнакчыларының саны ында оскен. Василий Григорьевич Нелюбовтуң бригадазы 5000 кубометр ыыш сөөртүр планын 7626 кубометр чедирип, азы планны 152,5 хуу күүсеткен. Чолаачылар аразында чарышка бригадир В. Нелюбов биле Б. Трегубов олар ыыш сөөртүрүн 150 хуу күүсеткилээш, чарыштың тиилекчилери болганнар. Ф. Керимовтуң бригадазы планын 102 хуу чедирген.

Каа-Хемниң девискээринге күскү айлар өл-чаъстыг, оон соонда улаштыр улуг хар дүшкен, ыяшчыларның тайга сыннарже орудтары мунаштаалып турза-даа, олар чылды чедиишкиниг доозарынга быжыг бүзүреллиглер.

О. ТОВУУ.

КЫЛДЫНМААН ЧҮҮЛДЕР АМ-ДАА ХӨЙ

Кыштың башкы айы үнүп, хар кылынган, соок дыцын келген. Ам кыштаг бүрүзү лошкун кышка ыяк белеткеттиниген турар ужурлуг. Тес-Хем районда «Чодураа» совхозта бо талазы-биле байдал кандыгыл? Чоруткан хынаалдың түнелиннде, дыка хөй четпестер илерээн. Оларының чамдыктарын маңаа тодаргайдап көрээлицер.

«Чодураа» совхозтуң бүүгү малы 20 муң ажыг. Оларны 41 коданда кыштагладып турар. Бо чылын кыштыг, байдалы парын. Хар мурнунда чылдардан ыракта кылын дүшкен. Ынчангаш кыштан малды хүр ажырары малчыннарга шынгыы шылгалда болуп турар.

Үшкү бригаданың хойжузу Күрбүү Кангыының кыштаа. Ол коданда бо чылын төрүттүнген 317 баш хураган бар. Оларны мырыңай чаа неленриден ангылап үскен. Ону шагда-ла — чайын кылыр ужурлуг турган. Совхозтуң зоотехниктери та чүүү көрүп турган үе. Ам безин бо коданга оске коданнардан хураганнарны үскеш, сүрүп эккеп турар. От малчын кышты ындыг ыпсы организаас чок эгелээн. Ам безин дыка хөй хураганнарның күш-деңгели арган, ынчангаш оларны тургузу азыралче киирген. Арган хураганнардан үш баш өлүп хораан. Оон кадында, языбүрү коданнардан келген хураганнарда кеш ларыы база бар болган. Малчынның бодунда мунар аъды безин чок.

580 баш хой кадарып турар К. Захаровта малдың байдалы мүн-не эки. Ында 10 тонна сигенин чедирген, суг кудар досказарны чылыглаан. Коданда хой удавас оолдан эгелээр. Ындыг турбуже чаш хураганнар доруктурар кажаа септеттинмээн: соңгалары шил чок, иштинде үүктээшкиннер кылдынмаан.

Хойжу Л. Когел-оолдуң кыштаанда байдал оон-даа берге. Ында кажааның эрги көржеңи коптартынмаан. ол ышкаш дүжүрген мал чеми эвээш.

№ 1 хойжу бригаданың (бригадирі М. Буталдай) он бир коданында амдыызында мал хүр, бажы менди. Хойжулар малды кыштан хүр менди ажырар дээш болдунар бүүгү чүүлдерни кылып турар. Ынчалзажок бо бригадада чедир кылдынмаан чүүлдер бар. Чеди коданда чаш хураган доруктурар кажааларның печкалары септеттинмээн, суг кудар дөрт улуг саваны суг доңмас кылдыр черде хөммээн, беш коданың малчыннарының олаар ыяжы чок. Хойжуларны чаш хураганнар суп дажыглаар инчеектер-биле хандырбаан.

Нитизи-биле совхозта малга чем каап бээр оңгачалар, шаараш шагжалар, суг кудар деспилер дыка хөй чедишпейн турар. Күзелдерде бөлдүүгеи 35 тонна кургаг өдекти кыштагларже ам-даа сөөртпээн. Чамдык малчынар приёмниктер чогундан радио безин дыңнаваан турар. Дыка хөй малчынар келир чылдың солун, сеткүүлүн чагытпаан. Ол ышкаш автолавка малчыннарга четпейн турар.

Бо бүүгү четпестер болза кыштаглаашкынга белеткелди совхоз удуртукчуларының эрентгей, өзүү барымдаалап организастаанының түнелиндир. Ам оларны совхозтуң удуртукчулары база билир. Ынчалзажок оларны чайладырының боттуг хемчегларын албайн турары малчыннарны дүвүредип турар.

М. ТИРЧИН.
Тес-Хем район.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ОНГУ ЧЫЫЖЫНГА СОҢГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ТЫВА АССР-НИҢ СОҢГУЛДА ОКРУГТАРЫНЫҢ ОКРУГ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЛАРЫНЫҢ СОСТАВЫН БАДЫЛААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«РСФСР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузунуң 23, 24 болгаш 26 чүүлдеринге үндезилээш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң **доктаадыры болза;**

РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжынга соңгулдалар талазы-биле Тыва АССР-ден округтарның соңгулда комиссияларын хөй-ниити организацияларының болгаш күш-ажылчы коллективтериниң дараазында төлээлекчилерин составтыг кылдыр бадылаар:

Кызылдың № 940 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссияның даргазы Василий Алексеевич **Жбанов** — Кызылдың № 3 чүк автобүдүүрүлгезиниң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Комиссияның даргазының оралакчызы Тамара Чаш-ооловна **Норбу**—күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профессионал эвилелиниң область организациязындан.

Комиссияның секретары Тая Ивановна **Белокопытова** — Кызылда күрүненің башкы институдунуң студентилериндеп, башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан

Комиссияның кежигүннери:

Виталий Григорьевич **Вальков** — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Каа-Хем район организациязындан.

Алексей Васильевич **Гольцов** — Таңды районда ССРЭ-нин 50 чылы аттыг совхозтун ажылчыннарындан, специалистериндеп болгаш албан-хаакчыларындан.

Ирина Николаевна **Добычина** — Кызылдың № 11 ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Кызыл-Эник Кыргысович **Кудажы** — Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиндеп.

Галина Максимовна **Мунзук** — Тываның хөгжүм-шин театрының ажылдакчыларының коллективиндеп.

Зинаида Бюрбюевна **Молдурушку** — Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозтун ажылчыннарындан, специалистериндеп болгаш албан-хаакчыларындан.

Мария Григорьевна **Мамаева** — Кызыл хоорайның харылзаа белдириниң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Комиссияның секретары Валентина Максимовна **Килчен**—Чөөн-Хемчик районнуң коммунистиг организациязындан.

Комиссияның кежигүннери:

Белен-оол Чоодуевич **Баткар** — Тес-Хем районнуң коммунистиг организациязындан.

Виктор Васильевич **Волченко** — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүүг» комбинаттың ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Вера Шойгаровна **Донгак**—Өвүр районуң Хандагайтыда район эмнелгезинин медицина ажылдакчыларының коллективиндеп.

Зинаида Суңдуевна **Донгак** — Чөөн-Хемчик районнуң Чадаанда Культура бажыңының ажылдакчыларының коллективиндеп.

Сарыг-оол Биче-оолович **Донгак** — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Мөңгүн-Тайга район организациязындан.

Долума Шагдыровна **Кара-Сал** — Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездиэн аттыг совхозтун ажылчыннарындан, специалистериндеп болгаш албан-хаакчыларындан.

Татьяна Федоровна **Коробейникова** — Улуг-Хем районнуң чоннуң амыдырал хандырылгазының Шагаан-Арыг район комбинадының ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Халарбаа Сааяевич **Кара-оол** — Эрзин районнуң коммунистиг организациязындан.

Елена Дмитриевна **Соценко** — Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана № 2 ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Калин Эрензенович **Салчак** — Бай-Тайга райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый бүдүүрүлге эргелелиниң ажылчыннарындан, специалистериндеп болгаш албан-хаакчыларындан.

Даш-оол Ензакович **Ховалыг** —Чөөн-Хемчик районда «Большевик» совхозтуң ажылчыннарындан, специалистериндеп болгаш албан-хаакчыларындан.

Людмила Кумыровна **Чамырыкпай** — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Барын-Хемчик район организациязындан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ,

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай,
1979 чылдың декабрь 17.

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР АЛГЫЛААН

Бай-Тайганың «Билиг» ниитилелиниң район организациязының VI конференциязы болган. Оон даргазы С. Кертик-оол илеткел кылган.

Ниитилелдиң кежигүннери ук хуралга СЭКП ТК-ның ноябрь (1979 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң чугаазын болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының ийиги сессиязының материалдарын ажылчы чонга таныштырганын чугаалашкан.

Ол чугула ужур-дузалыг документилерни районнуң организация бүрүзүнге танышкан. Хөй-хөй кижилер бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. «Тээли» совхозтуң М. Норбу эргелекчилээн Ээр-Хавак сүтбаран фермазының коллективи бо чылдың планын шагда-ла күүсеткен, ам декабрь төнчүзүнде 1980 чылдың үлүүн бүрүн доозар сорулганы салган. База-ла ол-ла совхозтуң хойжузу Салчак Саңдүү төрүүр бир чүс хойдан 100 хураган адыр дээш оваалдазын эде көрүп, 102 хураганны алырын хүлээнген.

С. ХЕРТЕК.

СЭКП Тыва обкомунуң III пленуму

АЖЫЛДЫҢ БЕДИК АЖЫКТЫЫ ДЭЭШ

Илеткел төнгеи соонда саналдар эгелээн. Бир дугаарында СЭКП Кызыл хооркомунун бирги секретары **А. И. Пожидаев** сөс алган.

— Бүгү совет улус-биле бир дөмей, Кызылдын ажылчы чонары СЭКП-нин болгаш Совет чазактың иштики, даштыкы политиказын бир үнүн-биле деткивишаан, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунун шиитпирлерин, аная СЭКП Төп Комитединиң Чингине секретары эш Л. И. Брежневтин чугаазын зажок улуг кодурлуушкүнүнүг, бүрүн долу үүлдүгзүүлүшкүн-биле хүлээн алган —деп, оратор демдеглээн. Амгы үеде найысылалдың бүдүрүлгелеринде болгаш организацияларында ажылчы чонарның хүраллары политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик идепкейге эртип турар. Оларга ажыл-ишчилер боттарының ажылын шүгүмчүлекчи өзүү-биле сайгарып көрбүшаан. 1980 чылдың белгиткен чал хүлээлгелерин ап турар. Бүдүрүлгенин 39 коллективтери, нектерий, эвлечлери база бригадалары В. И. Ленинин төрүттүнген хүнүндеи бээр 110 чыл оюнда беш чыл планын доозарын хүлээнген.

Оон соонда оратор хоорайның үзетпүр бүдүрүлгелериниң план күүселдеанын айтырыгларына доктаазан. Үлетпүр продукциязын сайгарар план бо чылдың 11 айларында 101, 6 хуу, чүк сөөртүү— 105,2 хуу күүсеттингеи, кол фондуларны ажыглалга киирери өскүс чылдың ол-ла үеи-биле деңнээрге бүдүн чартык катап көвүдөөн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң даалгалары күүсеттингеи.

Ынчалзажок СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунун негелделериге, эш Л. И. Брежневтин айтышкынларына дүүшүүр алыр болза, партия хооркомунун, хоорай Советинин күүскомунун болгаш партия эге организацияларының, ажыл-агыйжы удуртукчуларының ажыл-хереги удуртуп, башкарып турарына улуг четпестер бар дээрзин харысалга-биле билип турар бис деп, оратор уламчылаан. Чамдык коллективтериин алган специалистиг хүлээлгелери чамдыкта практиктиг болгаш организастыг хемчеглер-биле быжыглаттынмаан болгулаар. Бо чылдың 11 айларында кезин бүдүрүлге бүгү көргүзүүлер айны-биле планын күүсетпээн.

Капитал тудугда улуг четпестер бар болуп үргүлчүлевишаан. Январдан ноябрга чедир керээлиг ажылдар планын тудуг эргелелдери үүгле 73 хуу күүсеткен.

Пиво, хлеб заводтарында, Улуг-Хем үлетпүр-мяш ажыл-агыйында, «Тудуг кезектери» комбинатта, № 81 база чер ажылдары тудуг эргелелдеринде болгаш өске-даа коллективтерде үрей кылыр, ажыл чок анаа турар чоруктар-биле, камналга чурумун күштелдирер дээш демисел көшкак. Аъш-чем база чурт үлетпүрүнүн, харылаанын бүдүрүлгетехниктиг эргелелдери ышкаш чамдык республика организациялары, оларның удуртукчулары боттарының эргезинде хоорай бүдүрүлгелериниң ажылын багай башкарып, практиктиг дузаны четпес көргүүп турары А. И. Пожидаев шүгүмчүлээн.

Капитал тудугну планнаарын улам экижидери негеттинип келген, ылангыя «Главкрасноярстудуг» чурталга тудуунга бистин республиканың Министрлер Чөвүлелиниң планында көрдүгениниң дыка эвээш лимитти берип турарын, а ол ышкаш Красноярск бүдүрүлге каттыжымышкыны Кызылдың эрт комбинадынга нинти продукция бүдүрериниң планнаарда практиктиг, организастыг хемчеглерни барымдаалаайн турарын оратор чижектер-биле көргүскен. Ол айтырыгларын республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Күрепланында, хамаарышкан ведомстволардан таарымчалыг кылдыр шиитпирлээрни дилеп турар бис дээрзин ол дыңнаткан.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунун шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтин айтышкынларын ажыл-чорудулгага хажык чок удуртулга болдурган, найысылалдың коммунистери, бүгү ажылчы чонары бо чылды чедишкининг доозар, 1980 чылды шалыпчы күш-ажылдың чылы болдурап дээш бүгү күштерин бээр дээрзин түүнелиңде А. И. Пожидаев бүдүргеи.

Иниярде СЭКП Улуг-Хем райкомунун секретары **К. А. Маспык-оол.** Райкомунун партия организациялары СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунун шиитпирлерин, аная эш Л. И. Брежневтин чугаазын, ССРЭ-нин Дээди Советинин ийги сессиязының материалдарын чонга калбаа-биле таныштырып, пропагандаалаар талазы-биле чорудуп турар улуг ажылдарынга ол доктаазан. Ажылчы чонарның күш-ажылчы коллективтеринге болгулаан хүралдарга барык-ла он мүн ажыг кижи киришкен. Ажылшчилер боттарының ажылхереэзи шүгүмчүлекчи өзүү-биле анализтевишаан, чаа бедиткен хүлээлгелерин ап турар.

Оон соонда оратор районнун улус ажыл-агыйының хөгжүдлезин чамдык сан-чурагайлар-биле көргүскеш, чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже кол кичээнгейни утландырган. Совхозтарда болза болгаш шээр малдың баш саны өскүзүн, оон чаш төлүү эвээш ап турар. Ынчангаш район күрүнеге эрт садарының планын күүсетпезинге чедип турар. Ажыл-агыйларда малдың уксажыдылгазы багай, бо айтырыларга республиканың уксажыдылга станциязы багай дузалап турарын, а ол ышкаш районга мелиоративтиг хемчеглерге чыл санында көрдүнген акша-хөрөнгүнүн шингээдип алдымайн турарын, ону чедип алырынга республиканың Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу боттуг дуза чедирбээнин ол шүгүмчүлээн.

Районда тудуг ажылы улуг хемчээл-биле калбарып турар. Ынчалзажок анаа капитал салыышкынын кончуг оожум шингээдип ап келген. Бо чылдың 11 айларында тудугга капитал салыышкынының үүгле 50 джыг хуузун шингээдип алганы ажылдың темпизин аажок кудузун херечилеп турар. Бо пленумга бистин районга хамаарышкан шүгүмчүлелден чогуур түүнелди кылып, ажыл-хереги ТК-ның ноябрь Пленумунун негелделеринге дүүштүр тургузар дээш бүгү үүлдерин кылыр бис деп, ол чугаалаан.

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинаттың арыглал фабриказында дерилгелер машинизи **Д. К. Ооржак** санал бергеш, Барымын-Хемчик районнун болгаш болдунун ажылдап турар бүдүрүлгезинин ажыл-хереги-ниге доктаазан. Районнун ажылчы чонары беш чылдың эрткен чылдарында чамдык чедишкинерни чедип алганы чугаажок. Ынчалзажок ажыл-хереге четпестер, сайгарып коор айтырыглар хөй. Бистин комбинадывыс бо чылдың 11 айларында планын күүсетпээн, 700 тонна хире даг-дугун планга чедир бербээн. Мында чамдык боттуг чылдагааннар бар-ла харын. Ынчалзажок кол четпес үүл ажылчыннарның ажыллан үнер, кирер ооруунун хөлүнде, инженер-техниктиг ажылдакчыларның харысалгазының кошкаанда, Д. К. Ооржак кижилер-биле ажылды, кадрлардан негелдени ноябрь Пленумунун негелделеринге дүүштүр тургузарының эргежок чугулазынче кичээнгейни уландырган.

— Бо пленумнун илеткелиниле кирген шүгүмчүлелдер бистин районга бүрүн хамааржыр чүве. Төлээде, бой чогуур түүнелди үндүрүп, четпестерни чайладыр дээш районнун партия, совет болгаш ажыл-агый органнары шиитпирлиг хемчеглерни алыр апаар—деп, Бии-Хем райкомунун бирги секретары **В. М. Евтешин** саналынга чугаалаан. Совхозтар күрүнеге эзт, сүт, тараа садар талазы-биле беш чылдың контроль чурагайларыйдан хожудан турар. Районнун партия организациязы малга бижыг чем-суурну тургузарын бирги чергенин айтырыны кылдыр салган.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунга, эш Л. И. Брежневтин чугаазында кадрлар-биле ажылды бүгү талалыг күштелдиреринче, ажылдың стилин болгаш арга-методун улам сайзырангайжыдарынче онаа кичээнгейни салган.

СЭКП райкому кадрларның харысалгазын, күүсекчи сагылга-чурумун күштелдиреринин, ылангыя көдээ ажылагый бүдүрүлгезинге специалистерниң ролюн, харысалгазын бедидериниң айтырыгларын моон сонгаар-даа кичээнгейинин төвүүге тургузар апаар деп, оратор чугаалаан.

— ССРЭ-нин Дээди Советинин сессиязынга чоокта чаа хүлээп алган улусчу контроль дугайында Хоойлу бистин ажыл-чорудулгавыстың кол сорулгаларын тодаргайлап турар—деп, Тыва АССР-нин улусчу контроль комитединиң даргазы **М. К. Шыырап** болдунун саналынга чугаалаан. Ону беш чылдың эрткен дөрт чылдарында республиканың улусчу контролюнун барык-ла он мүн чыгам активчилери үүс-үүс хыналдаларны чорудуп, улус ажыл-агыйынга четпестерни чайладырынга боттарының улуг-хуузун киирип келген. Хыналдалардан күрүне чурумун каржызы-биле хажыдып турган таварылгаларның база илерээнин ол чугаалаап, чамдык чижектерни айыткан. «Кызыл тук» (Каа-Хем), «Лениниң оруу» совхозтарга өлген мал чажырып, «Тес-Хем», «Кызыгаар», «Чодураа» совхозтарга база Тес-Хем райпозунга мене документилер тургузуп, немей бижилгелер кылыр чүүлдер болдурып. Өвүр районнун совхозтарынга, машина-техниканы тоймаглап, азы шуут бажы-биле «чидирер» турган таварылгалар болгулаан. Бууулуг кижилерге чогуур хемчеглерни хүлээткен.

Улусчу контролёрларның арга-мергежилиг, политиктиг болгаш экономиктиг билиниң бедидер сорулга-биле доктаамал ажылдаар семинарларны, школаларны организастаан, дыка хөй кижи политиктиг чырылышкын болгаш экономиктиг өөредилге школаларында өөренип турар. Саналының төнчүүзүнде М. К. Шыырап улусчу контроль бөлүктерниге партийжи удуртулганы ам-даа экижидериниң чугулазын демдеглээн.

— Районнун көдээ ажылагыйын хөгжүдлериге ам-даа зыка хөй аргаларны болгаш курлавырларны чедип ажыглап турар бис—деп, СЭКП Чаа-Хемчик райкомунун бирги секретары **Н. С. Бойду** мнинин чугаалаан.— Мал болгаш чер ажылынын талазы-биле дөрт чыл планнары күүсеттинмейн турар. Бир эвес ол үенин иштинде чүгле өлүп хораан чаалы бе-мин киир саналар болза, эзт садарының планы күүсеттингеи турар ийик.

Бо беш чылдың эргезинде турганыңга болзарга, мал болгаш чер ажылының продукциязын бүдүрериин район кудулаткан. Оон кол-ла чылдагаанны ук адырларны чорудуп турарының културазының чавызында деп, Н. С. Бойду демдеглээн, хожудашкынны ажып эртер төлээде, кылып чоорлар ажылдарга доктааган. Тарын бооздыдыгны шынарлыг кылыр, кыс малдың деңзигүүрүн көвүдөөр, уксажыдылга ажылын экижидер, мүйыстыг бода малды эки семиртир, мал чемин белеткээрин бижыг үеделинге тургузар. Малчыннарның, ылангыя ошку кадарчыларының төлевиниң улгаттыларын, «Чыраа-Бажы» совхозту мал чемин белеткээр специализастаан ажыл-агый кылдың эде тургузарын, Кызыл-Мажалыкта эзт комбинадының ажылын экижидерин өөренип көөрүн секретарь хамаарышкан министерство, ведомстволардан дилээн.

«Тыва тудуг» трестин № 48 тудуг эргелелиниң шеверлекчилер бригадазын **А. И. Ельшованың** саналын пленумнун киржикчилери кичээнгейлиг дыңнаан.

Бригада шеверлел ажылдарының чыл планын ажыр күүсеткеш, амгы үеде келир чылдың май айының үлүүнде ажылдап, беш чылды В. И. Ленинниң төрүттүнгениниң бээр 110 чыл оюнда доозарын хүлээнген. Коллектив бүү тала-биле өзүп, мандып турар. Чоокта чаа-ла өөренүүчилеп келген аныяктар бедик арга-дуржулгалыг ажылчынар болу берип, ам боттары дагдыныкчылар апаргылааннар. Бригада өскелер-биле чаржып, а бригаданың кежигүнери аразында база чаржып, боттоттарынга дузалажып турарлар.

— Бистерни, тудугжуларны, илеткелде төптүү-биле шүгүмчүледи—деп, бригадир саналын уламчылаан. —Четпестеривис-даа хөй, чедир ажыглаайн турар курлавырларывыс-даа хөй. Бодап көрүнер даан. Хары үгда эмин эрттир хөй объектилер тудуп турар. А ол хирезинде чамдыкта ажыл чок олурып аар-дыр бис. Оон бир-ле черже, октаптар. Баштай бирээни доозуп алза канчап баар чүвел? Чамдыкта өске кижилерниң үрей кылып кали үүлдерин ийи-үш неделя иштинде эде кылып кээр-дир бис: артык ажыл, артык акша-хөрөнги. Чамдыкта, чаа бажын дужаар дей бергенде, дүн-хүн чок туруптар бис, шуптуу-ла мнда. Лувладаш-биле, хөй-балай байлаг кылган ажыл биллиниг болгай: кранларан суг текпер азы суг мынчай чок, сайгылаан кыпкас, соок деп хомудаллар оон кээр.

Керээлиг бригада аргазыбиле ажылдап турар деп тресте он ажыг бригада санаттынып турар. А могум ол мындыбе? Бажынын ханаларын тургускан, дуглан, каак, а шеверлекчилер, сантехниктер, электротехниктер кайы шаг болгаан, хурук-суурнаан арай деп-ле ажылдап кирер. Чамдыкта, нугайзан, бөгүн каяа бажынга канчаяа ажылаары кылгыг турупта, оон база хатап шеверлел ажылдарын кылыр аваан. Чоокта чаа ажылдаага киирген хөрүлдер садынга мнчалым пол. Тудуг материалдарының камналгазының дугайынга хөй-ле чугаа кылып турар бис, а хөрек кыпайда шынгыы хөй ам-даа бисте пок-тур. Оон ангыда кижилер-биле ажылды эжижидери негеттинип турар. Нинтизи-биле чугаадаарга, тудугга шиитпирлеттинмейн турар айтыгларны эзиин эвес. Ынчангаш СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң планнашкынын эжижидер болгаш ажыл-агый механизмин күштелдирер дугайынга доктаалыга дуулуг шиитпирлиг хемчеглерни алыры-биле дем-деглээн.

Тываның хереглекчилер инитилелиниң ажылдакчылары онгу беш чылдың дөртку чылында чамдык коску чедишкиннерни чедип алган. Сөөлгү дөрт чылда көдээге барган саарылгазының планы 100,6 хуу күүсеттингеи. Ынчаарга ол 1975 чылда турганынга деңнээрге, 17,5 мн. рубль өскүлелиг болган. Хереглекчилер инитилелиниң шүгүмү-биле фондудан дайкаар республика даштындан 1 мн. 280 мүн рубльдин ямзы-бүрү баалаарын немей садып алган. А республика иштинге аъш-чем продуктуларын 2,5 мн. рубль түүнүг акшага саткан. Ол эрткен чылдаазынга деңнээрге дыка хөй.

Онгу беш чылдың эрткен чылдарының дүргүзүнде көдээде хереглекчилер салыының болгаш иштинің чемненилге черлерниң материал-техниктиг базазы бижыккан. Ылангыя чонну көдээ ажыл-агый продуктулары-биле хандырары элээн эжижип турар.

Маңаа садыг организацияларының социалистиг чарыжы улуг рольду ойнап турар. Таңды, Улуг-Хем, Мөнгүн-Тайга, Кызыл районнарның хереглекчилер инитилелиниң коллективтери, «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязы база Кызылдың дилги фермазы бо чылын социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, эки көргүзүүтлерни чедип алган.

Ол дугайын Респотребсоюзтуң баштаар черниң даргазы **Ю. С. Катков** бодунун саналынга чугаалааш, чамдык четпестерни айыткан. Көдээнин ажыл-ишчилерни чугула херек барааннар-биле хандырарын үзүктелдире бээр чоруктар, ылангыя малчыннарже автолавкаларның чоруп турары доктаамал эвес болуру хөй. Көдээ черлерже барааннар үндүр соортүрүнге транспорт чедишпейн турар. Ынчангаш Көдээ ажыл-агый министерствозу, совхозтар, көдээ Советтер транспорт-биле дузалаары күзенчиг.

Таңдыда «Коммунизмниң черели» совхозтуң мал ажылдыгларын кыштаглаашкынны чедишкининг эрттирер, келир чылда төрүүр 100 хойга онаштыр 90 хураганны менги камгалап ап, бир хойдан-ла 2,5 кг дукту кыргын алырын хүлээнгеи ажылдан турарын хойжу бригаданың бригадири **Ш. Ш. Оон** чугаалаан.

Оон-биле чергелештир малчыннарның ажыл-амыдыралында четпестер база эвээш эвес дээрзин ол демдеглээн. Автолавкалар малчыннарга хаяа барып, ямзы-бүрү хөп аймаа, аъш-чем продуктулары дээш чергелиг чугула херек барааннарны хереглекчилерге петнир кылдыр эккелбейн турар. Бо чылын 18 кыштагда электри чырыны киргеи, ам-даа хөй турлаларга ону киирери негеттинип турар. Малчыннарга чурталга бажынары чедишпес, амгы үеде 30 ег-буле кидис оглерде чурттап турар. Хөй-хөй коданнарда малга чем каан бээр севаалар, шагжалар, суг кудуп бээр деспилер чедишпейн турар.

Амгы үеде малчынан турар кижилеринин 20 хуузу — пенсионерлер. Ындыг турбуже, оларны солуур аныяктарны хөй ажылынче эвилелдеп турары кончуг кошкак. Бо талазы-биле дээштир хемчеглерни ап чорудары негеттинип турар.

«Тыва көдээ тудуг» трестин бүдүрүлге коллективтери онгу беш чылдың планнарын чедишкининг күүседир дээш бар-ла аргаларны ажыглап, кужеиишкининг ажылдап турарлар. Оларның аразында мүриакчылар база эвээш эвес. Чижээ, Турында № 957 КМК тудуг-монтаж ажылдарының дөрт чыл планын 100 хуу күүседип, ол үеде кылыр объектилерни шуптузун тудуп, ажыглалга киирген. Ындыг мүриакчы коллективтерни; бригадаларны, тус-тус ажылчынарны хөй-биле алап болур. Оларның кызымаккай күш-ажылының ачызында пландан ажыр 26 мүн кубометр тудуг материалдарын, 17 мүн дөрбелчин метр демирбетон кылыгларны бүдүргеи, элээн хөй чугула объектилерни ажыглалга киргеи. Ол дугайын «Тыва көдээ тудуг» трестин эргелекчизи **Г. М. Шубник** бодунун саналынга тодаргай чугаалааш, ажылхеректе бар чамдык четпестерге доктаап, оларны эдип алырының орударын айыткан. Трестин ажыл-ишчи коллективтери СЭКП ТК-ның ноябрь (1979 ч.) Пленумунун шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү күүнүн салып ажылдаар дээрзин ол бүзүреткеи.

СЭКП Эрзин райкомунун бирги секретары **А. Ч. Монгушка** сөс берген.

— СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1979 чыл) Пленумунун шиитпирлерин, аная эш Леонид Ильич Брежневтин ханы утказыг чугаазы база ССРЭ-нин Дээди Советинин онгу чыжынын ийги сессиязының материалдары эрзиничилерниң политиктиг болгаш күш-ажылчы кодурлуушкүнүн болдурган деп, оратор саналының эгезинде айыткан. — Районнун малчыннары бүгү беш чылдың дөртку чылында багай эвес ажылдаан түнелиниле күрүнеге көдээ ажылагый продуктуларын садарының база мал бажы өстүрериин планнаг онаалдаларын чедишкининг күүсеткеи. Төрүүр чүс баш малга онаштыр чүстен өрү аная, хураган ап турар малчыннарның саны чылдын-на көвүдеп орар. «Нарын», «Чаа орук» совхозтарның саанчылары, районнун аңдырал хандырылга комбинадының ажыл-ишчилери онгу беш чылдың дөрт чылынын онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткеш, амгы үеде 1980 чылдың бирги кварталының үлүүн кылын кирипкеннер.

СЭКП Төп Комитединиң ноябрь Пленумунун шиитпирлерингe дүүштүр районнун ажыл-ишин хандыр анализтеп көөрге, четпестер болгаш чедир кылдынмаан үүлдер хөй-үн А. Ч Монгуш саналынга тодаргай айыткан, ону эдер талазы-биле районнун партия, совет органнары чүүн кылыр бодап турарын чугаалаан. Мал чер ажылында, капитал тудугда четпестерге ол доктааган. Мал семиртилгезин эки организастаарынче, Тестин суттарылга системазын тударынче кичээнгейни салган.

В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнде бээр 110 чылынга төлептиг ужуражыр дээш эрзиничилер шалыпчы ажылдаар дээрзин оратор бүзүреткеи.

СЭКП Төп Комитединиң кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунун бирги секретары Г. Ч. Ширшин түнелеп сөс чугаалаан.

— СЭКП ТК-ның ноябрь (1979 чыл) Пленумунун шиитпирлерин маңаа чугаалашкаш, чедишкиннерни демдеглеп, четпестернин үүүп турарынын чылдагаанларын хандыр анализтеп көрдүвүс — деп, эш Ширшин эгезинде демдеглээн, партия организацияларының амгы үеде кол кичээнгей салыр айтырыгларын чугаалаан. Ол болза организастыг ажылды экижидери, ажыл-агыйжы эвес чорукту чок болдурары, удуртукчу ажылдакчылардан негелдени күштелдирери, республиканың транспорт ажыглалын экижидери болгаш өске-даа СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунун шиитпирлерин күүседиринче угланган өске-даа айтырыглар болур. Хамыктың мурнунда эш Л. И. Брежневтин Пленумга чугаазынга айыткан түнелдерни болгаш айтыышкынларны күүседири-биле чаа өзү-биле ажылдаары чугула дээрзин ол чугулаан айыткан.

Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Изии-биле деткип тур бис

КИЖИ БҮРҮЗҮНДЕН НЕГЕТТИНЕР

Бистің Бижиктиг-Хая салбырының хойжу бригадазының малчыннары, бүгү совет улус-биле бир дөмей, СЭКП ТК-ның ноябрь (1979 ч.) Пленумунун болгаш ССРЭ-нин Дээди Советинин ийги сессиязының материалдарын кичээнгейлиг таныжып көргеннер. Ында онгу беш чылдың соолгу чылында кылын чорудар ажыл-хереглерни тодаргай айыткан-дыр. Бистің эзт, сүт, дүк бүдүрүп турар малчыннарывыска ол дорт хамааржыр. Амгы үеде совхозтуң, салбының бүгү ажылчыдары Пленумнун шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш улам сорук киргеи ажылдаан турар.

Дооступ турар чылда бистің малчыннарывыс багай эвес ажылдаан: бригада төрүүр чүс хойга онаштыр 93 хураганны, бир хойдан 3 кг дукту кыргын ап, социалистиг үлүүлгезин ажыр күүсеткеи. Бо чорук мал ажылында муванкчы дуржулганы чедип ап, чайын маллы эки семиртин, кышка бүгү талазы-биле белеткенгенивистен болгаш малчыннарның кызымак күш-ажылының ачызында чедип алынган.

Амгы байдалывыс база-ла багай эвес, Кышка белеткелди частан эгелээш чогуур үеэнде доостувус. Кодан бүрүүнде 20—30 тонна чедир сиген, саван, көк-суда болгаш холукаалыг чемнерни чедиргеи. Суг-биле хандырылга база эки. Суг сөөртүр ийи машина доктаамал ажылдан турар. Кыштаглаашкын эгезинде бээр агаар-бойдус элээн таарымча көк байдалды болдурып турар. Чаъс чаалкан, оон улаштыр улуг хар чагганыңын соонда хат хазып, сеөлзүреди чылыпканындан хар кадыг карттыг апарган. Малдың кастының өзүтаарынга ол бергелерни таварыштыган. Борта чогуур хемчеглерни доораан алган бис. Малчынарже аргыжар орударны аштаан, кадарчыларын харысалгазын улам белеткен.

Бригаданың хойжуларына дузалажып сакманчыдаарны амдыгааштан эгелеп четчелеп, белеткеп турар бис. Хой ооладашкыны ам-даа хонгаи эгелээр.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериин болгаш күүрүнеге садарын көвүдөөн, оларның шыварын экижиериче сагыш салырын ноябрь Пленуму негээн болгаш ССРЭ-нин план, бюжединде база катап көргеи. Ынчангаш бистің бригаданың хойжулары бо чылдың кыжын эки эрттирер, малдың чаш төлүн, оон алыр дукту бо чылдагы көргүзүүлеривистен кудулаттайн, харын-даа өстүрериин хүлээнип турар бис. Моңу чедип алырда эн-не кызымаккай ажылдаары кижи бүрүзүнден негеттинер.

Д. СААЯ.

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының эргелекчизи, хойжу бригаданың бригадири.

Барыын-Хемчик район.

БЫЖЫГ НАЙЫРАЛ ДУГАЙЫНДА

Көдээ ишчилериң болгаш космонавтарның быжыг найыралының дугайында «Известия» деп ном үндүрер черниң бо чылын парлааны «Космостуң маадырлары — беш чылдың гвардейжилерингге» деп эгелиг очерктер чыындызында чугаалап турар. Космоска шинчилээшкиннер дүжүт ажаалдазының девискээринге техниканы, транспортту ажыктыг хүваан, ажылгаарынга дузалап турар.

Ю. А. Гагарин аттыг Сылдыс выпелде чаалап алыр дээш социалистиг чарыш көдээде колбаргаи. Очерктер чыындызында (чыып тургускан кижи П. Звегинцев) бижиттирген черниң аразында космос выпели-биле шаңнаткан коллективтер — Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң хойжу бригадазы, Каа-Хем районнуң партиялың XXV съездизи аттыг совхозунуң ажаалда-транспорт комплексининиң комбайнерлер звенозу, Өвүр районнуң «Кызыл тук» совхозунуң мал чеми белеткээр бригадазы база бар. Бо коллективтерниң кежигүнери ажыл-ишинге эки көргүзүүлерни чедип ап, кызымаккай чоруу-биле гагаринчилер дей адынга төлептиг бадыткап турарлар.

А. ЛЕГКИП.

Москва хоорай.

БИЛИГЛЕРНИҢ ҮНДЕЗИНИ

— Пролетариаттың улуг чогаалчызы Алексей Максимович Горькийниң «Эртемнериң үндезини — номга ынакшылар» деп чугаалаанын бичии, школачы чылдарымда-ла билип ап, оон дугайын бодап чораан мен. Сес классты доосхуже ураан-чечен литератураны номчуп, номга суидуккан мен. Чогаалчы К. К. Кудажының соолгу чыында номунда бодунун дугайында «Канчаар-даа кочуладым тура, «Капитан уруун» мнчаар номчуп доосхан мен. Соолунде үстүү класстарга баргаш, катап-катап номчуурумга, ол номунуң солуну дам баар турган. Сактырымга, мырыңай чаа ном тудуп алган ышкаш боор мен...» деп бижип турары-ла чоп.

«Номга ынак апарганымдан эгелээш, библиотека ажылын сонуургап, библиотекарь боор күзел меңээ төрүттүгеи» — деп, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Анна Кыргысовна Чавынчак баштайгы беседавыска дорт-ла чугаалаан.

Шынап-ла, ном дээрге эртемнериң үндезини-дир. Баштайгы «А» деп үжүктү-даа, амыдыралдың хөй-хөй агымнарын чечен чогаал номнарыдан номчуур бис. Мен билип келиримде-ле өөвуске В. И. Ленинниң болгаш чамдык чогаалчыларның номнары турганынан эскерер турган мен. Ол номнарны үүгле ачамна номчуп турар үүве. «Улуг апаргаш, үжүк-бижикке өөренип алгаш, бо номнарны номчуур сеңз»—деп, ачам чагып, сургап чораан.

Республиканың культуразының алдарлыг ажылдакчызы, Эрзин районда Булуң-Бажы суурнуң библиотекары Анна Кыргысовна Чавынчактың чугаалааны бо сөстерниге долузу-биле каттыжып, оон библиотекарь боор дээн күзелиниң боттанганынга өөрдүм.

Анна Кыргысовна 8 класс доосканының соонда төрээн суурунга библиотекарылап ажылдаан. Номга ынак библиотекарының кызымак ажылын чаңгыс чер чурттуглары оон ажылдап эгелээнинден үр болбаанда эскерип алган. Библиотекарылап ажылдавышаан, ол кежээки школага он классты база доозуп алган кызымак ажыл-ишчилериң бирээзи. Ук библиотекарь ынак ажылында он сес дугаар чыл ажылдап, эртем-билигге, - чараш үүлге хандыкшылдыг улуг, биче кижилериң күзелин, негелдезин хандырып чоруур. Оон ажылдап турар библиотеказында алды мүн ажыг экземпляр ном бар. Үүгле бо чылын безин 400 рубльге чаа номнарны садып ап, библиотеказының фондузун долдурган. Амгы хүннерде библиотека 600 ажыг номчукчулуг. Совхозтуң тускай эртемниглери, ажылишчилери болгаш школачылары, пенсионерлери — библиотеканың доктаамал номчукчулары. Ол номчукчулар инитизи-биле 11 мүн хире номнарны бижиттирип алган номчуп турарлар.

Библиотека — культура албан чери. Ынчангаш ол клуб, Культура бажыңы-биле дорт харылзаалыг болур ужурлуг. Бо библиотека ыңда көдээ Культура бажыңы-биле сырый харылзаалыг. Номчулга конференцияларын көдээ Культура бажыңынга эрттирери чаңчыл болган. Ындыг конференциялар эрттиреринге клуб чөвүлели улуг дузаны библиотекага чедирип келген. Л. И. Брежневтин «Бичии чер», «Кур чер», «Катап тургузуушкун» деп номнарынга база өске-даа номнарга номчулга конференцияларын Анна Кыргысовна клуб чөвүлели-биле кады организастап эрттиргилээн. Библиотекарь кижиниң ажылы чонга көскүдаа болза, «көзүлбес» ажылдары база турар. Аная чаа келген, алган номнарны дуулап, таңмалап, кандыг литературага хамааржырын өөренип көөр, оларның сайгарылгазы дээш, чүве-ле хөй. Ол-ла бүгүнү Анна Кыргысовна бо ажылдан келген чылдарының иштинде шээжи-биле билир, саат чокка кылып чаңчыккан.

Хоочун библиотекарь көдээ Совет депутадынга каш удаа соңгуткан. Ол ам көдээ Совет депутаттарының суурда болуунуң даргазы, профөвилелдиң организакчызы, хөй-нинтичи. Анна Кыргысовна 5 уругларны өстүрүп, доруктургган, кижизиткен сагыш човаигыр иелериниң бирээзи...

— Школа доосхаш, маңаа ажылдап эгелээримде шалыным үүгле 52 рубль турган. Ам 159 рубльди ап, халас чырыкты, оттулар үүлдү ап олурар мен. Бо талазы-биле партия, чазактың үндүргеи докталдарының амыдыралчызын караам-биле херек кырынга көрүп, ажылдап, чурттап чор мен. Мергежээн ажылымга ам-даа ажылдаар мен —деп, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, коммунист, депутат, хоочун библиотекарь Анна Кыргысовна Чавынчак чугаалап орар.

Б. КЕНЕШ.

ТЭБУКТУҢ НЕФТИЗИ

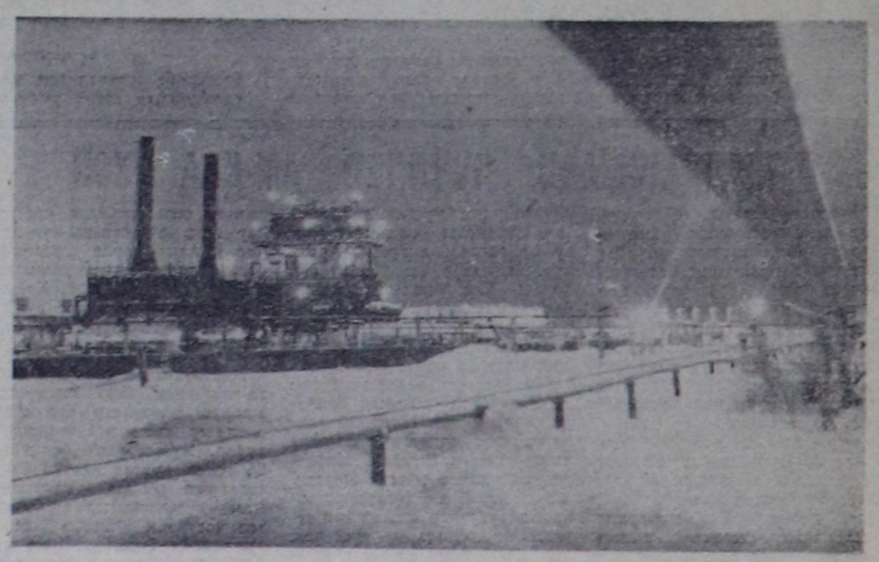

КОМИ АССР. Нефть, газ тывыжының «Тэбукнефть» эргелелиниң ажылчыннары беш чылдың дөртку чылын чедишкининг доозуп турарлар. Оон бүгү цехтери нефть болгаш газ тывар талазы-биле боттарынга хүлээнген бүдүрүлге онаалдаларын ажыр күүседир арга бар.

Кыдмкы Соңгу чүктен нефть калып тывары чыл келген тудум көвүдеп орар. Үжеи чыл мурнуунда оон баштайгы он тонна нефтини тыпкан. Чурттуң улус ажыл-агый чери бо чылдың эрткен он айларының дургузунда Коми АССР-ниң нефть-тывыш черинден база-ла од хире одаар үүлдү алган.

ЧУРУКТА: нефть болбаазырадып кылыр тургузуг. Бо эргелелден бир дугаар сорттун нефтизин Ухта-Ярославль хоолай дамчыылгазынче чорудуп турар.

С. ГУБСКИЙНИҢ фотозу, СЭТА-ның фотохрониказы.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Тоонтузу. Эгези № № 285, 287 «Шында»).

Улус ажыл-агыйымга хөй чылдар ак сеткилдиг ажылдап келгени дээш күш-ажылчы ачы-хавыязыны үнелеп көргениниң демдээ кылдыр ССРӨ-ниң Дээди Совединиң өмүнээзинден «Күш-ажылдың хоочунуң медаль-биле шаңнаары болза:

Донгак Барымзаевич **Насыкроол** — Мугур-Аксы суурда пенсионер.

Аракчаа Сендажиевна **Салчак** — Мугур-Аксы суурда пенсионер.

Делгер Нордатовна **Хертек** — «Мөген-Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

Инчекпен Ортун-ооловна **Хомушку** — Мугур-Аксы суурда пенсионер.

Чимит Белекович **Чылбак-оол**—Мугур-Аксы суурда пенсионер.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Яков Федорович **Иванов** — Суклак суурда пенсионер.

Иван Иванович **Сусликов** — «Суклак» совхозтуң инструментальщиги.

Никандр Иванович **Сутягин** — Каа-Хемниң харылзаа белдириниң ажылчыны.

БИИ-ХЕМ РАЙОНДАН

Владимир Иванович **Костенко** — Туранның № 1 школазының күш-ажыл башкызы.

Петр Артомонович **Новиков** —Бии-Хемде «Сельхозтехника» салбырының автомобиль чоланчызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1979 чылдың ноябрь 28.

КОЛ ЧҮҮЛ—ӨӨРЕДИЛГЕ

ПРОФӘВИЛЕЛ АМЫДЫРАЛЫ

Тываның чырыдыышкын, дээди школа болгаш эртем албан черлериниң ажылдакчыларының профәвилелиниң XIII область конференциязы болуп эрткен. Профәвилел обкомунуң отчёдунуң дугайында илеткелди аңаа ооң даргазы Т. С. Слободчикова кылган.

СӘКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг болгаш СӘКП ТК-ның ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин күүседир дээш чырыдыышкын, дээди школа болгаш эртем албан черлериниң ажылдакчыларының профәвилел обкому эвээш эвес ажылдарны чоруткан дээрзин илеткелчи болгаш конференцияга санал берген делегаттар чугаалаан. Отчёттуг үеде профәвилел обкому, райкомнары, хооркому, профәвилелдин эге организациялары уруглар албан черлериниң, школаларның, ортумак болгаш дээди өөредилге черлериниң ажылын экижилдер сорулга-биле тодаргай хемчеглерни ап келген. Чырыдыышкын министерствозу-биле кады профәвилел обкому бүгү-ниити ортумак өөредилгени чедип алырының талазы-биле школаларны ажылынга практиктиг дузаны профәвилел организацияларының чедирип турарының дугайында анализтиг ажылдарны, хынаалдаларны доктаамзл чоруткан. Кол-кол айтырыгларны профәвилел обкомунуң пленумнарынга, президиумнарынга доктаамал сайгарып, чугаалажып келген.

Школаларны чаа өөредилге чылынга белеткээринче, башкыларының чогаадыкчы инициативазын калбартырынче, эки эгелээшкиннерни деткип база нептередиринче профәвилел организациялары улуг кичээнгейни салып, аңаа холбаштыр социалистиг чарышты калбартып турар. Ол чарыштың чоруп турарының хынаалазын профәвилел обкому, Чырыдыышкын министерствозу чорудуп келген. Чарыштың эрткен чылгы тиилекчилери Бай-Тайга, Тожу, Бии-Хем районнарының школалары болган. Бай-Тайга районунуң школалары эрткен үш чылдарның дургузында шаңналдыг черлерни эзлеп, СӘКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугуй салбайы келген. А район школаларының эразында социалистиг чарыжында Бай-Тал ортумак школазы (директору Адыгбай, профәвилел местокомунуң даргазы Коячук) тиилекчи болган.

Социалистиг чарыштың түнелинде республиканың школаларында болгаш уруглар албан черлериндe материалдыг бааза экижээн, ийи эзлегге өөренирлерниң саны эвээжээн.

Социалистиг чарышты Каа-Хем, Тес-Хем, Таңды, Кызыл, Бай-Тайга районнарында организастап чорудуп, эки аргадуржулганы нептередип турарының дугайында анализтиг чугаалажылганы профәвилел обкомунуң пленумнарынга болгаш президиумнарынга кылып келген. Ынчалзадаа чарышты организастаарында четпестер амдаа бар. Чарышты калбартып, шын, дээштиг организастаар талазы-биле ажыл Эрзин, Тес-Хем, Улуг-Хем районнарының школаларында багай. Чамдык профәвилел комитеттери шефтен турар албан организацияларын, совхозтарны социалистиг чарышты организастажырынче хаара тутпайын турар.

Бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезинин айтырыглары Каа-Хем, Таңды, Улуг-Хем болгаш өске-даа районнарда багай шиитпирлеттинин турар. Ынчалгаш ол черлерде школа өөреникчилериниң өөредилгезин ара каарны көвүдеп турар. Катап олурар өөреникчилер саны база эвээжевээн. Эрзиндеи 1,5, Өвүрдеи 1,6, Барыын-Хемчиктеи 1,3, Каа-Хемдеи 1,5 хуу өөреникчилер класстарынга катап олурганнар. Кызыл райондан, Бии-Хем, Каа-Хем, Эрзин районнарындан тоску класска өөренирлер эвээш болган. Школазын ара каар өөреникчилериниң санының көвүдээнин дээш эрткен чылын партияның XVII область конференциязы чамдык улус өөредилге органнарын чидин-биле шүүмүүлээн турган. Сөөлгү үш чылларда 700 ажыг өөреникчи школазын ара каттанын партия конференциязынга Чырыдыышкын министерствозунуң, ол адырның профәвилел обкомунуң четпес ажылы деп саналаа турган.

Школаларда өөредилгениң шынары куду болуп турарының бир кол чылдагааны—дээди эртемниг башкыларының чедишпезинде. Республиканың школаларының 4—10 класстарында ам-даа 89 башкы иишти ортумак эртемниг болуп турар. А Эрзин районунуң школаларының 4—10 класстарында башкыларның 71 хуузу дээди эртемниг. Профәвилел комитеттери бот-өөредилгелиг башкыларның өөредилгезинге кичээнгейни кошкаткан. Бот-өөредилгелиг башкыларының өөредилгезинин деңнели чүгле 58 хуу боол турары дүвүренчиг. Эрзин райондан 47 бот-өөредилгелиг башкылардан 30 кижиниң өөредилгези багай. Оларның чамдыктары өөредилгезин 8—10 чыл-даа уламчылап турар.

Профәвилел обкомунуң, райкомнарының сорулгалары—профәвилел эге организацияларын улус өөредилгезиниң бүгү ажылдакчыларын, башкыларны бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезинин дугайында Хоойлуну күүседириниче мобилизастаары болур.

Чырыдыышкын, дээди школа болгаш эртем ажылдакчыларының профәвилелиниң XIII область конференциязынга ССРӨ-ниң Дээди өөредилге черлериниң министерствозунуң түскай ортумак өөредилге черинин төп эргелелиниң начальниги Е. Н. Колесов, СӘКП Тыва обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң салдынының эргелекчизи Д. Б. Оидар, Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министрининг орадакчызы М. Х. Чымба, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң комитеттери бот-өөредилгелиг башкыларның өөредилгезинге кичээнгейни кошкаткан. Бот-өөредилгелиг башкыларының өөредилгезинин деңнели чүгле 58 хуу боол турары дүвүренчиг. Эрзин райондан 47 бот-өөредилгелиг башкылардан 30 кижиниң өөредилгези багай. Оларның чамдыктары өөредилгезин 8—10 чыл-даа уламчылап турар.

Профәвилел обкомунуң, райкомнарының сорулгалары—профәвилел эге организацияларын улус өөредилгезиниң бүгү ажылдакчыларын, башкыларны бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезинин дугайында Хоойлуну күүседириниче мобилизастаары болур.

Чырыдыышкын, дээди школа болгаш эртем ажылдакчыларының профәвилелиниң XIII область конференциязынга ССРӨ-ниң Дээди өөредилге черлериниң министерствозунуң түскай ортумак өөредилге черинин төп эргелелиниң начальниги Е. Н. Колесов, СӘКП Тыва обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң салдынының эргелекчизи Д. Б. Оидар, Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министрининг орадакчызы М. Х. Чымба, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының ректору Д. Б. Бузур-оол олар киришкеннер. Конференцияга Нарын ортумак школазының директору Б. О. Сенгин, Мөген-Бүрен ортумак школазының башкызы М. А. Ховалыг болгаш өскелер-даа санал бергеннер. Санал бергеннер планныг оналдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш янзы-бүрү аргаларны ажылган, профәвилел организацияларының ажылын улам күштелдирин, улус өөредилге органнарының болгаш школаларының ажылдарынга четпестерни дүрген чайлаарын болгаш бүгү-ниити ортумак өөредилгениң дугайында Хоойлуну боттандырын, өөредилгениң шынарын, хуузун бедидериниче кичээнгейни угландырганнар.

Профәвилел обкомунуң моон соңгаргы сорулгаларының талазы-биле доктаалды конференция хүлээп алган.

Конференциядан соңгуткан обкомунуң баштайгы организастыг пленумунга чырыдыышкын, дээди школа болгаш эртем албан черлериниң ажылдакчыларының профәвилел обкомунуң даргазынга Т. С. Слободчикованы соңгаан.

К. МОНГУШ.

ЧҮГААЛАЖЫП ТҮР БИС

МӨЗҮ-ШЫНАР КИЖИЗИДИЛГЕЗИ

БОДАЛЫМ МЫНДЫГ

Ноябрь 20-де үнген «Шын» солунга «Чүү деп бодаар сидер азы кажаар кылза эки?» деп материалды болгаш өскедаа эш-өөрүүн аңаа хамаарыштыр бижээн санал-оналын деткип, чамдык бодалымны бижидим. Үстүнде эш-өөрүүн бижип турары кончуг шын. Чүге дээрге айтырыг колдуу куда дугайында чоруп турар. Амыралдын эгези өг-бүле тудуп, зас-кежиктиг чүүлдери. Ол кымга-даа билдингир. Уруг-дарыгны өглеп, куда эрттирип турары черде ангы боор-дур. Чижээнге, бистин Эрзин районуу көрээл. Ооп, уруг таныжып, санал-оналын каткан соонда, ооңдун ада-иезин кении айтырып, хөй арага-дарылыг, үжа-тоштуг уругчуп ада-иезинге баар. Ол орта база хөй улус чыглыр, улуг арагалаашкын болур.

Кажан куда дүжүүрде база хөй арага, аъш-чем колдаар. Ийи, үш үжа салыр. Ол хөй үжа-тош кайын кээп турарыл? Совхозтуң өөрүүзүнде арган-дорган мал-биле орнап алыр азы таныш-көрүш айыбиле «дуза» кылдыр ап-даа турар. Бо чорук совхозтуң экономиказынга база багай салдарны чедирип турар.

Өглеңишкеннерге бажың иштинин херекселдерни бүрүн садып бээр. а уругнуң талазындан база-ла хөй эт-херексели садар. Дора дээнде шала аштаар ширбинл. шай, дус кавы дээш үүрмек чүүлдерни безин садып бээр. Уругларның ам чүзү чок-тур дижип, ам чүүү садарын ийи таланың кудалары сүмелешкен турар.

Мен бодаарымга, улуг өртектиг белектер, үүрмек херекселдер садары артык. Чүге дизе чаа өглеңгеннер белен бажынга чүгле кирип барып олуруп аары арткан. Ол эт-септин өртээ чежел дээрзин олар билбес. Аныяк кижилер хайы-бир черде ажылдап турар ийихпе, азы ыяал ажылдаар болгай. Алган акшазыбиле чүүү кылырыл? Эт-севя, идик-хева белен-дир. Чамдык кошкак аныяктар көөргеттин-р янзылыг, арага садып, эш-өөрүп, чангыс-классчыларын чалаар. Оон кээп арагалаар. Белен чүвеге өөренип, акшакөпеек үнези билбес болур.

Куда дээш хөй арага, аъш-чем үндүрер, улуг өртектиг эт-херексел садар, кении айтырып келир, кудалар эткарар дээш чижектиг чанчылды соксатса эки. Өглеңген аныяктар ажылдааш, хереглээнин садып-ла алгай. Ынчан олар куш-ажылга чанчыгар, акша үнезин эки билир эдаарлар.

Бир тээ чараш ажы-чан, эки чүве дугайында чугаа чоруп турар болганда база бир бодалым мындыг. 1950 чылга чедир чок апарган кижини хөөржүдүрде колдуу чоок төрелдер кээр турган. Ам кижи «чок болган» черге кандыг-даа кижи чыглыр. Арага садып алда ынаар чүгүржүр. Шаанда мөчээн кижинин сөөгүн үндүрбээнде арага-даа ишпес боор. Ам «Чер көөр кижи» деп кижи база тыпты бергеи. Ол «чок болган» кижинин чыдар ужурлуг черин айтып турар. Кажан кижини орнукшудуп каанда, ол-ла дорзан черге арага кутказ турүптар. Өлген кижинин буяны ол дижир. Оон соонда аалга келгеш база-ла улаштырар. Ынча хөй чыылган чоп эрттирерде бир улуг бода азы 3-4 шээр мал үнүп турар. Чеди база дөртен тос хонук дээш база чыглып турар. Бо-ла мындыг артык чарыгаалды үндүрүп турган херек бар бе?

Чангыс черге чурумнуг кылдыган хөөр база чок. Хадумма хөөрүн чангыс черге чурумчудар болза, культурлуг-даа болгай. Шак мындыг чангыс черде салдыган хадумма хөөрү Бай-Даг көдээ Совединиң девискээринде бар Эрзинчилер оон үлегер алза эки боор.

А. ТАВА.

ҮЕ НЕГЕП КЕЛГЕН

Амыдралда чамдык четпестерни көре гура-ла ыыттавас, оларны эдип алыры-биле ажык чугаа кылырындан сестир чорук идей-кижизидилгелиг ажыл дугайында партияның салып турар сорулгаларыга өөрүшкек чүүл болур. Ол ажыл-херекке дузалавас, бистиң иишти сорулгаларывыстың шиитпирлеттинеринге шаптыктаар. Маңза үндезилээш, Өвүр районда «Кызыл-Тук» совхозта аныяктарның кудазын канчаар эрттирип турарының дугайын бижикседим.

Ада-не бүрүзү ажы-төлүнге чүгле экини күзеп чоруур. Ынчангаш уруун азы оглун өглеп, кижи кылып алыр дээнде, бар-ла шаа-биле кызар. Бар, чогун сураглаар, тыптынар. Ынчалза-ынчалза шыдал-бызазын көргүзүп, кудаңы мырнай «түскай» сорулга-биле эрттирер бээр таварылгалар бар.

Харжак-харжаа-биле хөй арага садар, өглеңишкеннергe орулга кирип алыр сорулга-биле мал-маганныг кижилер чалаар, касса ажыткаш, аңаа кижи бүрүзүнден акша салдырар. Оны амгы үениң негелдезинге дүүшпес, алыксакчиксек, чижең чорук деп саналр мен.

Аныяктарга бажың херекселлин ада-иелериин, чоок төрелдериин садып, дерип бээри харын шын-на ыйнаан. Чалаткан чоок кижилериин суй-белектерин кым бүрүү шавар боор. Эндере акша чыып, хөй арага-дары-биле ийи-үш хонук массалыг арагалаашкын түргүзүп турып бээр чорук шын эвес. Хөй ажыл шагы үстүр, хулиганнаар, кем-херек үүлгедип, оон кедерезе, оор-сук кылыр чоруктар оон үнер.

Алдан-маадыржыларның эгелээшкинин деткип, өглеңишкеннериин кудазын комсомолчу куда кылдыр эрттирерин чаңчыктырза эки деп бодаар мен. Бо талазы-биле түскай хемчегин ап, куда комиссиязын түргүзары Саглы көдээ Совединиң күүскөмунда негеттинип турар-дыр.

Д. ООРЖАК.

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СӘТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ШИИТПИРЛИГ УДУРЛАНЫЫШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СӘТА). Совет төлээ черинин бажыныың чаныга бомба чазылганыга холбаштыр ССРӨ-ниң КНО чанында доктаамал төлээ чери АКШ-тың КНО чанында төлээ черинге шиитпирлиг удурланыышкының медеглээн.

ССРӨ-ниң доктаамал төлээ черинге удур терроржу өөнүкчөнгээлиг үүлгедиг Каттышкан Штаттарының делегейге бодунуп алган хүлээлгелеринге чөрүштүр америк албанның эрге-чагырга черлери совет төлээ черинин ийилеп чок турар байдалын хандырбайн турарын херечилел турар-дыр деп нотада чугаалаан.

Каттышкан Штаттарының девискээринде, чижээ, Нью-Йоркта, совет албан черлериниге болгаш хамаатыларга удур терроржу болгаш өжээнниг өске-даа ажыл-чорудулгалыг база америк эрге-чагырга-ларга билдичин турар организациялар дурум чок хөделип турарынче, мындыг үүлгедиишкиннерин болдуруп болбазынче АКШ-тың КНО чанында төлээ черинин кичээнгейни СССРӨ каш удаа угландырып келген.

АКШ-та чамдык бөлүктерин чорудуп турар антисоветчи суртаалчы кампаниязы чогум утказы-биле алырга, совет хамаатыларын эмы-тынынга ийилдиг кемниг үүлгедиишкиннерни кылырынче ол элементилерин күткүп турарын демдеглевейн барын база болбас деп нотада айыткан.

Эн шиитпирлиг удурланыышкының медеглевишлаан, ССРӨ-ниң КНО чанында төлээ черин ол чүдек-бужар терроржу үүлгедигин организастаан кемниг үүлгеликчилерин дилеп тывырын болгаш шынгыы кезедирин негээн.

Мындыг янзылыг чөнгээлерниң катаптаарын болдурбас бүгү-ле эргежок чугула хемчеглерни доп-дораан алырын АКШ-тың албан эрге-чагырга-ларындан ССРӨ-ниң КНО чанында төлээ черин негээн. Совет төлээ черинге чедирген материалдыг когаралды бүрүн эгидерин база ССРӨ-ниң доктаамал төлээ черин негээн.

АЙЫЫЛДЫГ ШИИТПИР

БРЮССЕЛЬ. (СӘТА). Делегейниң хөй-ниитизинин калбак удурланыышкынарынга чөрүштүр НАТО блок тайбынын болгаш делегейнин дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынга хереэнге ийилдиг шиитпирни чоокта чаа хүлээп алган. Вашингтонуун дерзин ыйышкыны-биле НАТО чурттарының даштыны керектер болгаш камгалал министрлери ортумак ыракшылдыг чаа америк ядролуг ракеталарны будуреринге болгаш Барыын Европаның чамдык чурттарынга сайгара тургузарынга чөпшээрешкен.

Европа эрлже «Першинг-2» дээр 108 ракетаны болгаш чалгынныг 464 ракетаны сайгара тургузар деп хурал соонда чарлаттынган ынаадыгда чугаалаан. НАТО-ның хартаачылары ол шиитпирни Барыын Европага блоктуң ядролуг күчүзүн «чаартканы» кылдыр көргүзерин оралдажып турар. Совет Эвилелиниң девискээринге чедир үргеп хөөгүп келир аргалыг болгаш девискээрде күштерниң амгы деп байдалын НАТО-га ажыктыг кылдыр үрээр база Европага стратеттиг чаа байдалды тургузар сорулгалыг шынар талазыбиле чаа чепсек дугайында чугаа чоруп турар—деп, Парижтиң «Монд» солуну моон-биле холбаштыр бижээн.

Ол ракеталарны Англияга, Барыын Германияга болгаш Италияга тургузар деп, хурал соонда чарлаан. Баштай оларны Голландияга болгаш Бельгияга база тургузар деп турган. Ынчалза-даа удурланыышкынын ол чурттарны хаара туткан күүлүг шимчээшкини НАТО хартаачыларының албадаашкынын хүлээп албас кылдыр ол чурттарның чазактарын албадаткан. Бодунуп девискээринге ол ракеталарны тургузар дугайында шиитпирни хүлээп алырын Голландия ийи чыл, з Бельгия чартык чыл соңгаарлаткан. Ол боо-чепсекке Норвегия биле Дания база удурланыр үүгеи. АФП агентилелдин дыннатканын ёзугаар алырга, Францияның чазад чаа ракеталарны сайгара тургузар дугайында НАТО-нуң шиитпириндеи чөвүлел сессиязының мурнунда-ла зигыланын алган.

Бириргээр чугаалаарга, бодунуп бүгү-ле оралдажыышкынары турбуже, Европаның стратеттиг чепсээнин дугайында айтырыгга НАТО чурттары «чаныс аай фронт» болуруп Вашингтон чедип ап шыдаваан.

АМЕРИК-ИРАН ХАРЫЛЗААЛАРГА ХАМААРЫШТЫР

ВАШИНГТОН. (СӘТА). АКШ-та турар 183 иран дипломаттар ол чурттан үнүп чоруур ужурлуг деп, АКШ-тың күрүне департаментиин чарлаан. Ол базым америк дипломаттыг ажылдакчыларны тудуп, АКШ-тың Тегеранда элчин черин эжелеп алганын хевээр арттырып, уламчылап турарының уламыдан болдуган деп, күрдепартаментинин төлээлекчизи медеглээн.

АКШ-тың администрациязы Иранны экономика талазыбиле боой тударының хемчеглерни ажылдап кылып турарын «Бостон глоб» солун бижээн. Күрүне секретары С. Вэнс баштаан америк чазак делегациязының Барыын Европаже баргаанының алыс сорулгазы харын ыыда деп солун айыткан.

НАТО чөвүлелиниң Брюссельде эртин турар сессиязының үезинде Иранга удур америк хемчеглерни деткиринин дугайында албан хуузунуң медеглелинге ат салырын бодунуп эвилелчилериндеи АКШ негээнин ЮПИ агентилел дыннаткан.

ТОКИО. (СӘТА). Японнаже АКШ-тың күштелин турар ыыммыкны ипон чазактың шиитпирлиг дадгалзаашкының болдурган. Японнага нефть садарын кызыгаар америк концернериниң чарлааны Иран-биле дорт дугуржулгалар кылырынче Японнаны албадан турар деп, ол чурттуң даштыкы садыг болгаш үлетпүр министерствозунуң төөлелекчизи медеглээн.

НЬЮ-ЙОРК. (СӘТА). Каттышкан Штаттар Иранга удур дипломаттыг болгаш экономиктиг ыыммыкынары-биле чергелештир шериг күжү-биле коргударының политиказын база чорудуп турар. Иран хоорайларга болгаш шериг объектилеринге бомбалаачы согуушкуннарны таварыштырарындан ангыда, Иранга улуг десант дүжүреринин аргаларын база өөрешип көрүп турарын «Авиэйшн унк энд спейс технолоджи» журнал бижээн.

РИМ. (СӘТА). Иранга удур дайын болган таварылгада бодунуп эвилелчилериниң базаларын ажыглаар эргеин олардан чедип алырын Вашингтон оралдажып турар деп, итали «Республика» солун дыннаткан. Ол сорулга-биле НАТО-да болуунуң эвилелчилериниге АКШ «шиитпирлиг ыыммыкынны» кылып турарын бо солун бижээн.

Депшилгениң оруу-биле

НИКАРАГУАНЫҢ АЛДЫНЫ

Чоокта чаа Никарагуаның Атлантика океан эринде үш улуг рудниктери—Сиуна, Бонанса болгаш Росита-га чордум, ында алдын казып турар.

Алдындан бурунгу индейлер янзы-бүрү каасталга үүлдери кылып турганнар. Испан Колонизаторлар Никарагуада алдын чыдар черлерни ажыкташ, ону казып тып эгелээннер. Үр үе иштинде алдын чурттуң экономиказынга чугула рольду ойнап келген. 50 чылдарда алдын биле мөнгүн чурттуң үндүр сөөртүр үүлдериниң 50 ажыг хуузун эвлеп турган.

Чүс-чүс чылдарда үргүлчүлеп келген колониалдыг үлгөөшкиндеи артык чүве—америк болгаш өске-даа даштыкы монополияларның тергиндээшкини болган. Сомосаның ёзучуруу оларга байыырының кызыгаар чок аргаларын ажылып берген. Компаниялар никарагуажыларны кам-хайыра чок дарлап, чурттуң бойдус байлактарын араатанзыг ёзубиле үптеп турганнар. «Росарио майнинг компани», «Нептуно майнинг компани» болгаш өске-даа компаниялар Никарагуаның чоаун мөлчээш, канчаар-даа аажок төй джыкончаны ап келген. Алдын үргайларының ээлери казып тыпкан болгаш чурттан үндүр сөөрткен алдын, мөнгүнүн хемчээлиниң дугайын безин түс черинин эрге-чагырга-ларынга дынаадыры артык чүүл деп санап турганнар. Олар үүгле ында-хаая Сомосага борбак алдынны чорудуп каар азы оон агар саныиче эмгежок акшаны «белек» кылдыр шилчидип каар. Оларны кымда дүвүретпезиге ол-ла четчир турган. Революция тиилээн соонда безин олар Никарагуадан дыка хөй алдынны үндүр сөөртү берген болгаш харын-даа боттарының негелдерин чаа чазакка тургузарын-даа мят чок оралдажып көргеннер.

Адаавыста бажыңнар крышалары көстүп келди, элээн каш минута болганда, самолёт бичежек аэродромга хонуту. Бут адаанда үүрмек сай кагжыраар. Ол дээрге даг породазы, ында шоолуг эвес алдын бар, ынчалзажок ону аңгылап аар сайзыраңгай технология чогунаан үлетпүрге ажыглаары болдуунмайн турар деп, биске улус тайылбырлады. Ындыг «сайы-сиуне Сиуна-ның кудумчуларын чазап кылган, ол бичин хоорайжыгаштын чурттакчыдарының хөй кезин үүргай ажылчыннары чүве-дир.

Ол өг-бүлелериин чурттап турар бажыңнарын көөрге дыка-ла чаржынчыг. Үүгеи чаңгаш хирлиг уруглар ыттар, хаваннар-биле кады довуракта ойнашкан. Үүргай боду база-ла аргажок. Эрткен чүс чылдың ортан үезинде ажылдап эгелээнинден бээр аңаа кым-даа хөл дээп, чаартпаандыр деп көөр кижи болдум. Үлетпүр ээлери үүргайны чаартыр дээш чаңгыс көпеекдаа үндүрбээн. а ында ажылдап турар кижилериң амыдырал байдалы дээш сагыш човаар бодал оларда кайда дээр силер деп, дагжылар чугазалап турулар. Олар маңаа боттарын бүрүн эргелиг ээлер кылдыр санап, дагжыларны кулдар дег ажылдап турганнар. Оон туржук ошал-ондакка таварышкаш өлгеи кижиниң өг-бүлезинге каш-ла акша дузаламчы бербес дээш, уургай ээлери өлгеи кижини оон мурнунда-ла ажылдан үнгеннериниң данзызынга безин кирип каар турган.

Суур кыдыында хөл чанында он-он кижилер—эрлер болгаш хереэнненнер, улуг кижилер болгаш уруглар ажылдап турарлар. Шымчым хире алдын тып алырда, олар дыкла кызып ажылдаар. Чамдыкта бичежек борбак алдынар таваржыр—аас-кежик! Ол—кончуг ховар таварылга.

Маңза мөөн адам ажылдап турган, а мен база-ла чээрби чыл чеде бердим деп, улгады берген чуукчу Хосе Гонсалес чугаалай-дыр. Оон арып-баксырапкан мага-бодундан, түрегги хевиинден бо-даа күзээнин чедип ап шыдаваан кижидир деп билип каары берге эвес. Он беш чыл иштинде ажылдап келген Ласаро Майорен база-ла оон дээрдевес.

Алдын чууру кончуг берге: курлак чедип турар сугга хүзедир турып кээр, чүс-чүс, мүн-мүн килограмм довуракты ыыай-бээр октаар. Ласаро менээ балыглангаи, ханзыраан холдарын көргүстү—бичин ынай хендиг алдын тып алырда, борбак үүл бүрүзүн, даш бүрүзүн холга чуура тудуп, уштаар апаар. Өре-шарете туттурган болгаш, ол тып алган алдынын ук черинин байлаттарынга аргажок өртекке садар, а оларлар ону компаниялларга ораанок улуг өртекке саарар. Эвээш акша аъш-чем, идик-хева садын алырынга-ла зөөгүн чедер.

Никарагуа революция көөгүс аймак, үүгле баштайгы базымнарын кылып турар. Чурттуң бүгү булуңнарында ке кестүр апарган социал-экономиктиг чаартылгалар дагжыларны база ооп эртпээн. Сомосаның ханныг ёзу-чурумун дүжүр октаан тиилелге соонда үш ай хире эртип турда, чазак доктаалы-биле Никарагуаның бүгү рудниктерин болгаш шахталарын национализастаан. Ол хүн республиканың төөгүзүнге чугула учада боол артар. Ынчан Сиунага болган митингиге чүве чугаалап турган, башкарыкчы революстуг чөвүлелдиң кежигүнү Даниель Ортега бөгүн никарагуа улус чурттуң дагруда үлетпүрүнүн ёзулуг ээлери болган деп. Бөгүндеи эгелээш, казып тыпкан алдын болгаш өске-даа үнелиг металлдар, минералдар республиканың хереглелдеринге ажыглаттынар.

Чаа амыдралче кирипкен кижилериң кызыгаар чок аас-кежини биликсээн кижи дагжыларның өөрүшку чыраан арынарын көөрге-ле четчир деп бодап турдум. Ам эвээшде үе эрткенде, Гонсалестин болгаш оон эштериниң аас-кежик дугайында күзел-бодалдары боттуг чүүл болу бээр.

О. КОЛЕСНИКОВ, СӘТА-ның корр.

Манагуа.

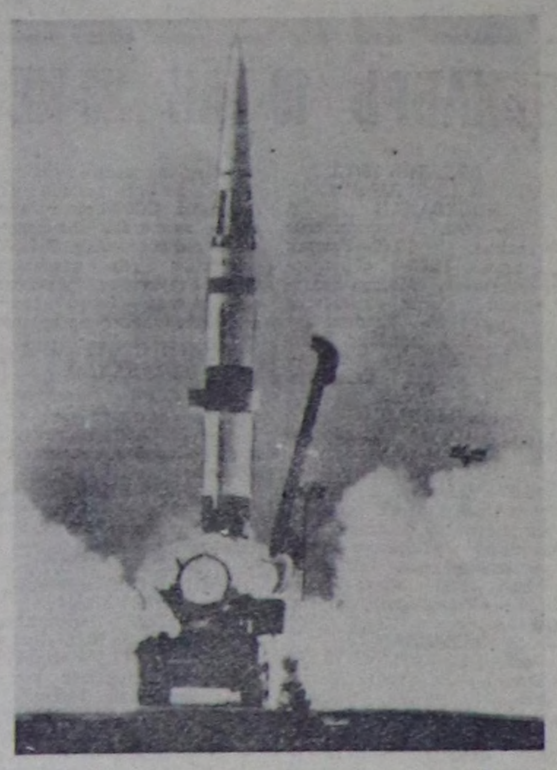

АКШ-тың империалистиг болүктери Барыын Европада чурттарның улустарының күзел-соруунга удур ол чурттарга «Першинг-2» дээр 600 ракеталарны болгаш ядролуг чепсектиг чалгынныг ракеталарны эккеп тургузарын кызып турарлар.

«Першинг-1» ракетаның ыракшылы 700 км турган болза, «Першинг-2-лериң» ыралдар ужары 1800 км болуп турар. А чалгынныг ракеталар 2500 км ыракта турар чүүлдерге согугну таварыштырып болур. Бо ийи ракеталарның кайызы-лда аңгы-аңгы угланыышкынналыг элээн каш ядролуг чепсектерин боттарынга ап чоруурлар.

ЧУРУКТА: «Першинг» - дээр ракета.

АП-СӘТА-ның телефотозу.

Хемчеглерни ап чорудары эргежок чугула

МЕХИКО. (СӘТА-ның корр.). Бистиң планетавыста 600 млн. ажыг бижик билбес кижи саматтынып турар. Бир эвес хөй чурттарга бижик билбес чорукту узуткаар талазы-биле доп-дораан хемчеглерни ап чорутпас болза, чүс чылдың төнчүзүнге чедир олардың саны бир миллиард кижи чеде бээр.

Ол дугайын аңаа болган парлалга конференциязынга ЮНЕСКО-нуң чиргиже директору Амаду Махтар М' Боу медеглээн. Латин Американың болгаш Кариб басейнинин Мехикода боол турар конференциязында ол киржип турар.

Латин Америка чурттарында өөредилге талазы-биле байдалды чугаалааш, чаңдык чурттарның тодаргай чедишкинчери турбуже, ол кавыда масса-лыг бижик билбес чорук ам-даа шыңгыы айтырыг болуп хевээр артпышаан дел, ЮНЕСКО-нуң чиргиже директору демдеглээн. Латин Америка күрүнелериниң хөй кезинде эге өөредилге амгы үеге чедир бүгү-ниити болбайн арткан.

Экономиктиг болгаш социал дептилгениң кол негелдериниң бирээзи болур улус өөредилгезиниң системазын бүгү талалыг хөгжүдериниң чугулазын парлалга конференциязынга онзалап демдеглээн.

Р. КНЯЗЕВ.

ЧУРУМАЛДЫГ ЧАРАШ ЧЕРДЕ

1979 — БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙНИҢ ҮРУГЛАР ЧЫЛЫ

Бичии чаштар дээш партия, чазак улуг ада сагыш салыышкынны салып, оларга бүгү-ле херек үүлдерии кылып турар. Бистиң республикавыс ССРЭ-де эн-не аныяк республикаларның бирээзи. Совет Тыва чартык үс чыл безин четпээн, үгле 35 харлаан, хөй эдырлыг ажыл-агыйлыг аныяк республиканың кайы-даа булуңуна чорааш, бичии чаштар дээш ада сагыш салыышкынны эскерип, сеткилии өөрүшкүден хайныгып, хүлүмзүрүүм чайнай бээр. Ол хире магалыг, бүгү-ле чүвеии кижиниң, ылаңгыя бичии чаштарның чаагай чоруу дээш Хоойлузуида магадылаан күүү-шыдалдыг, байлак күрүнеиң хамаатызы деп бедик атты эдилеп чоруурунга кижи канчап өөрүвес боор.

Ыраккы Тожуда бичии чаштар, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң кайы-даа булунуида ышкаш, «тодуг-догаа, арыг-силиг, чырык, чылыг ясли-садиктерде өзүп, доругуп, школаларда өөреним турарлар. Ажыттынга-ла үр болбаан урулларының кадыкшылга школазынга кире бээрге, магалыг-ла-дыр. Ында ивижилериниң малчыннарының, аңчыларының школ. иазынынь четпээн кадыкшылы кошкак 160 бичиі оолдар, уруглары күрүнеиң доозу хандырылгазында өөреним турарлар. Оларның аразында чартык болгаш шуут өскүстер база бар. «Өскүзүнден өлбес» деп үлегер домактың бир бадыткалы ол деп чүвеиі бодап келгеш, кижи сагыжынга бодалдар кирип, чазагай амыдырал дээш партия, чазакка, күрүнеге өөрүп четтиришкиннің сестеонг катап-кэтап чугаалаксаазы келп бээг.

Чүс бичии оолдар, уругларың өөреним турар школазы, чемненип турар столоваазы, улуур интернаазы арыг, чырык, чылыг. Оларны өөредип, кижизидериге, кадыкшылын хайгаарарынга ниитизи-биле 36 башкы, өскүзиднчи, повар, эмчи хаара туттунгаа. Бичии чаштарның өөреним, чурттап, чемненип турар черлери бус-биле кизидер болгаш кончуг чылыг. Сугну кудуктан узуп турбас. Ток-биле ажылдаткаш, 5 минута иштинде долдура кааптар улуг досхаарлыг. Школаның турар черии ёзулуг-ла курорт деп болур, оиза чараш, чурумалдыг черде турар.

Эрткен чылын ук школ районы школаларының аразында социалистиг чарышка бирги черии чаалап алгаи. Ындыг эки агаар-бойдустуг, ада-иезиниеи артык ажаап-тежээп, өөредип турар башкыларлыг, кижизидикчилерлиг, кадыкшылын хынадыл, тодуг-догаа кылдыр аштаанчемненип турар бо бичии чаштардан кандыг-даа мергежилдиг кижилери үнүп болур. Ындыг боор дээрзинге кандыг-даа чигзиниг турбас, үүге диже эки өөредиг, кижизидилге — элеп читпес күш-ажыл. Бичии чаштарны өөредип, кижизидип турар башкыларың, кижизидикчилериниң канчаар ажылдап турарын көргеш, ында ажыл-агый эки чоруп турар, ажыллап, чурттаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдал тургустунган дээрзин кижи эскерип каар.

Б. КЕНЕШ.

ЧУРУКТАРДА: бичии чаштарның өөреним чөлдер соонда агаарлаар деп турары; орун-дөжекти арыг, шевергии кылдыр эдеринге кижизидикчи башкыларның өөредип турары; дежурныйлар эштериие амданыг компотту кудуп берип тур.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

Солун дуржулга

КӨДЭЭ КУЛЬТУРА ТӨПТЕРИ

Марий АССР-ниң Мари-Турек районунуң бүгү-ле көдээ культура чырыдыышкын албан черлери чаңгыс аай план өзугаар ажылдап эгелээн: оларны төпчүдер ажылдар доозулган.

Тус черниң клубтарының, библиотекаларының болгаш фермаларда кызыл булуңнарның штаттарын болгаш материалдыг курлавырларын каттыштырган тос көдээ культура комплекстери районда ажылдап турар. Оларны удуртурун көдээ болгаш суур Советтериниң чанында аайлаштыр башкарар чөвүлелдери боттандырып турар.

— Көдээ ажыл-ишчилериниң культура хандырылгазының бо чаа системазы бистиң республикада улуу-биле калбарып сайзыраан — деп, Марий АССР-ниң культура министри А. Зенкин чугаалап орар. — Чаңгыс аай клуб системалары көдээ культура ажылдарын чаа улам бедик чадаже көдүрер арганы берип турар. Оларда, ында идейлиг уран-чечен үүлдер аргазы-биле салдар чедиреринiң янзы-бүрү хевирлери бар. Ынчаарга кол үүл болза бүгү-ле чурттанчылыг черлериниң, эң ырак-даа, культура хандырылгазын чаңгыс аай деңнелге ажыглаар аргалыг кылдыр тургусканы болур.

Төп Культура бажыңынга болуп эткен тематиктиг кежзени, солун кижи-биле ужуражылганы концерт азы шиини оң салбырлары болу берген өске культура албан черлеринге база херек кырында ыяап көргүзүп турар.

Ам Марий АССР-де бежен хире көдээ культура төптери ажылдап турар, бүгү культура чырыдыышкын албан черлериниң үштүн ийи кезии оларда бактаап кирген. Комплекстерни тургускан соонда көдээ боттывынгыр уран үүл кижжичилериниң саны барык 12 муң кижи чедир өскени кайгамчыктыг. Мооң мурнунда турган боттывынгыр коллективтер көскүзү-биле быжыгып, чаа коллективтер тыптып келгилээн. Бо беш чылдың төнчүзүнге чедир бүгү көдээ культура одагларын культураның чеден комплекстери кылдыр каттыштырары көрдүнген.

Марий АССР-де клуб албан черлерин төпчүткенинiң дуржулгазын культура-чырыдыышкын ажылдаачыларының Иошкар-Олага эткен Бүгү-россия курстарынга түннээн.

Л. КОНОРЕВ, СЭТА-ның корр.

ЧЕДИИШКИННЕР БАР-ДАА БОЛЗА...

СЭКП райкомунуң бюрозунга «Бот-тывынгыр уран чогаадылганы улам ыяай хөгдер хемчеглер» дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын райкүүскомуңа культура кылдызиниң күүседип турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Культура кылдызи районуң партия организацияларының удуртулгазы-биле бот-тывынгыр уран чогаадылганы хөгжүдер дээш чамдык ажылдарны кылып чоруткаиын бюрога айыткан.

Районуң 6 культура бажыңнарында 24 уран үүлдүң бөлүүмнери ажылдап, үш чүс ажыг кижини хаара тудуп келген. 1979 чылдың дургузунда 111 концерттерни, шиилерни, агитация-уран үүл коллективтериниң көргүзүглерни чоига бараалгаткан. Мурнунда чылдарга дениээрге концерттериниң идейлиг уткашынары экижип, күүселдениң шынары бедээнин көрүлделер херечилеп турар. 1978—79 чылларда агитквартиралар, албан организациялар аразынга ниитизи-биле 9 көрүлделер организастаттынган. Оон-биле чергелештир республика хемчээлдиг 4 көрүлдеге Тес-Хем районуң бот-тывынгыр уран үүл коллективтери багай эвес киришкен.

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының көрүлдезинге Самагалдайның «Сельхозтехниказы» 1-ги черни алган. Район эмнелгези эмчи ажылдакчыларының республика көрүлдезинге ниити ыры, танцы жанрлары-биле 1-ги, 2-ги черлерни ап, шаңнатканнар. 1979 чылдың октябрь айда Эрзин, Тес-Хем районнарның зона көрүлдезинге Самагалдайның «Калдак-Хамар» агитбригадазы 1-ги черни ап, тиилекчи болган.

Көдээниң ажыл-ишчилериниң планыг онаалдаларын күүседиринге идегии берип, ажылда чедиишкиннерни алдаржыдып, четпестерни сойгадап, районуң 6 агитбригадалары 1979 чылда 51 концерттерни 4 муң ажыг кижиге көргүскен. Шуурмак көдээ Культура бажыңының Н. Чамбалга удуртқан агитбригадазы чайлагларже, фермаларже 9 үүүшкүннерни кылган. О. Шынзаның «Отчугаш» агитбригадазы (удуртукчузу Тоюндуп Байыр-оол), Самагалдайның «Калдак-Хамар» агитбригадазы Ак-Чыраага сиген белеткеп турган 4 районуң сигенчилеринге 8 концерттерни бараалгаткан. «Чодураа» совхозтуң партия организациязы, ында көдээ Совет уран үүлдүң тускай коллективтерни тургузуп, белеткеттинген концерт бүрүзүн сууриуң чонунга бараалгадын келген. Бо чылын 8 концерттерни, агитбригадаларың 6 үүүшкүнүн организастаан. 5 уран үүл бөлүүмнеринде үүс хире кижи хаара туттунган.

Самагалдайда туруп турар албан организацияларының удуртукчулары, ында партия организациялары, профэвилел месткомнары чонуң уран чогаадылганын улам экижидер талазы-биле эвээш эвес улуг-хуузуи киирип. Культура бажыңына солуи концерттерни байырлалдар, дыштаныр хүнерде көргүзүп, дыштанылга кежээлерии организастап келген.

Районда эгелеп бижип чоруур чогаадыкчы авторларның саны хүн бүрүде өзүп, бижип турар шүлүктериниң үгле саны эвес, идейлиг утка-шыиары экижээн. Чаа авторлар Чимит Өөлеттің «Чаглак терек», Тоюндуп Биче-оолдуң «Кызыл чечек» деп номнарын чон номчуп турар.

Бот-тывынгыр уран чогаадылганың тускай каттыжылгазын район төвүнде организастаан. Бичии кижилериниң уран талантызын өй-шаанда эскерип, ону улам сайзырадыр талазы-биле ажылды боттандырып, чонуң эстетиктиг кижизидилгезинге улуг рольду Самагалдайда урулларының музыка школазы ойнап турар. Ында 91 кижи 4 салбырда өөренип турар. Бо чылын музыка школазынга баян, фортепиано, чуруулга салбырларындан аңгыда, чаа тургустунган хореография салбырында 20 өөреникчи хаара туттунган.

Районуң культура, уран үүл амыдыралында чедиишкиннер-биле чергелештир, чедир шинтирлеттинмээн айтырыглар, четпестер хөй дээрзин бюрога айыткан. Совхозтарның парткомнары, профэвилел, комсомол организациялары, культура кылдызи уран чогаадылганы хөгжүдер талазы-биле көдээ Культура бажыңнарын, кызыл-булуңнарны кошкак удуртун, культура албан черлериниң баазазын быжыглаарынче, эртип турар культура-массалыг хемчеглериниң шынарын бедидериче кошкак кичээнгей салып турар. Культура кылдызинде партия эге организациязы, парткомнар СЭКП ТК-ның доктаалының күүселдезин четпес контрольдап келген. Тыва национал оюннарны, бызаанчы, игил, хомус, лимбини аныяктар ортузунга нептередир, сайзырадыр талазы-биле уран-шевер кижилерни илередип, оларның-биле тускай ажылды чоруткан турар.

Культура одагларында кадрларның саны чедишпес, үгле 2 тускай ортумак эртеминг специалистер культура албан черлеринде ажылдап турар. Культура кадрларын өөредир, аныяк специалистерни быжыглаар талазы-биле ажылды парткомнар, райкүүскомуң культура кылдызи, көдээ Советтер, совхозтар директорлары чоруткан турар. Оон уламыдан 1975—79 чылларда культураның 11 специалистери районуң девискээринден үнүп чоруткан. Берт-Даг, Кызыл-Чыраа, Чыргаланды, О. Шыныа, Y. Шынзаның клуб, библиотека, кино ажылдакчылары, халас коммунал хандырылгазын албан турар. Культура албан черлериниң материалдыг баазазы — бот-тывынгыр уран чогаадылганы сайзырадырының кол звеноузунуң бирээзи. Ындыг турбуже чамдык совхозтарның директорлары, көдээ Советтер культура албан черлерни ой-шаанда септеп, одаар ыяш, хөмүр-дашты белеткеп алырынче кичээнгей салбайн турар. Ылангыя «Кызыгаар» совхоз (директору М. С. Сарыглар) Культура бажыңының септелгезин шойгеп, Клубтар хөгжүм херексеалдери, сцена хептери, техниктиг херексеалдер-биле бүрүн хандыртынмаан, ону садып алырыбыле совхозтар, культура кылдызи четпес хемчеглерни эп турар.

Бот-тывынгыр уран чогаадылга кижилериниң идей-политиктиг, күш-ажылды болгаш мөзү-шынар кижизидилгезинге улуг салдарны чедирип турар болгаш ону улам ыяай сайзыраңгайжылларының дугайын СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика-кижизидилгеге ажылды улам ыяай экижидер дугайында» доктаалында айтып турар. Ынчангаш Бүгү-эвилелдиң II уран чогаадылгазының көрүлдезинге идепкейлиг киржир сорулга-биле ажылчиларның ортузунга тыва национал оюннарны, боттывынгыр уран үүлүү сайзырадыр талазы-биле организасмассалыг ажылды калбартыры партия, профэвилел, комсомол организацияларының, культура албан черлериниң ажылдакчыларының кол сорулгазы болуп турар.

В. ДАНДАР,
СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизи.

Осетияның бирги баледи

Кижиниң маадырлыг чоруун, аас-кежик дээш оон деиселин көргүскен «Хетаг» дээр тоожу-шин Сонгу Осетияның баштайгы национал баледи аварган. Оон бирги көргүзүү Октябрь байырлалының мурнунда республиканың музыка театрының сценазында болган.

Шиниң чогаадыкчылары болгаш тургузукчулары ону шылтаранган осетин шүлүкчү Коста Хетагуровтуң шүлүк чогаалдарынга үндезилеп тургусканнар. Ында даг чурттуг, шаандагының бүдүүлүк, дерзин чоруктарынга эптеш чок Чабахан деп кыстың овур-хевирин колдады көргүскен. РСФСР-ниң уран үүлүүнүн алдарлыг ажылдакчызы Дудар Хаханов музыкаын бижээн бо шиде кол рольду ССРЭ-ниң Улуг театрының балет солизи, РСФСР-ниң болгаш Осетин АССР-ниң улустуң артизи Светлана Адырхаева күүседеткен.

Сонгу Осетияның байлак чанчылдары болгаш танцылары анда уран үүлдүң эң бергеге хевирлериниң бирээзи — балеттиң тыптып тургустунарынга улуг ужур-дузалыг болгай. Балет болдунуп тускай музыка аяны болгаш улустуң танцылары-биле онзаланып турар.

Бо балетте осетин танцы чогаалының жезектери орус улустуң классиктиг балет аянчылдары-биле тудуш холбаалыг болган. Шиниң тургузукчулары дагжыларының амыдырал-чурттаалгазын көргүскен чурумалдары болгаш чуруктарны ында кииргеннер.

Улуг Октябрьга чедир профессионал музыка уран үүлү чок турган Сонгу Осетия ам бодунуң музыка фондузу-биле чоргаарланып болур. Автономнуг республиканың композиторлары совет уран үүлдүң эртинезинде кирген симфониялары, операларны, инструменталдыг болгаш ыры чогаалдарын бижээннер. Сонгу осетин улустуң танцыларының «Алан» дээр Күрүне ансамблиниң ат-сураа алгаан.

В. ШАНАЕВ,
СЭТА-ның корр.

Орджоникидзе.

Телевидение

ДЕКАБРЬ 18-ТЕ БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа. 10.40—Эртенги гимнастика. 11.05—**«Аныяктарның чогаадылгазы».** 11.35—**«Пес-таавычылар».** Уран-чечен телефильм. 12.40—16.00—Чапсар. 16.00—Медээлер. 16.15—Баку хоорайга телефильмнериниң VIII Бүгү-эвилел фестивалы. **«Хураман».** Фестивальдың бирги шаңналын алган документалдыг телефильм. 16.45—Никита ырының **«Улустуң башкы»** кэпеллазының концерти (Москва область). 17.15—**«Телестадион».** 17.45—**«Дагдыныкчы».** Тележурнал.

КЫЗЫЛДАН

18.45—Телемедээлер. 18.30—**«Руль артында».** Дамчыдылга. 18.55—**«Бондаревтер».** Телефильм. 19.10—Телемедээлер. 19.20—Чарлаллар.

МОСКВАДАН

19.30—**«Эртемниң чедиишкиннери».** 20.00—**Бүгүн делегейде.** 20.15—**«Кым шуурган болдуруп турарыл...»** (Маоистилериниң гегемониячы политиктиказының дугайында). Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 21.05—**«Төп телевидениениң экранында эң баштай».** Хөй сериллыг уран-чечен фильм. **«Хлебтиң амданы».** 1-ги фильм—**«Бистиң чугула хлевивис».** 22.30—**«Ye».** Информастыг программа. 23.00—01.00—**«Известия»** солунуңу шаңналы дээш хоккей талазы-биле делегей маргылдаазы. ССРЭ-ниң шилиндек командазы—Финляндияның шилиндек командазы. В. И. Ленин аттыг Төп стадионуңу Спорт ордузунан дамчыдылга. Чапсарда — **Бүгүн делегейде.** Информастыг программа.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.15—**«Аванның школазы».** 18.45—**«Орлёнок»** телестудиязының аныяк корреспондентилериниң Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Л. Г. Сенчонова-биле ужуражышкызы.

КЫЗЫЛДАН

19.30—20.20—**«Куда концлалары».** Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кино

ДЕКАБРЬ 18-ТЕ

«НАИЫРАЛ»: **«Буруузу чок»** (2 сериялыг) 10.00, 12.30, 15.10, 17.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Чоок ырак»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Тенекпей Иванушка кайгамчык үүлүү кан-чаар дилеп чорааныл»** 9.00, 12.50, **«Киноклуб: «Орлята»** 10.40, 15.00, **«Хуу айтыыглар талазы-биле элээн каш интервью»** 17.00, 18.50, 21.10 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Легенда ынчаар эгелээн»** 15.00, **«Душ болган пассажирлер»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Эртем ажылынга салым-чаян чок, куруг черге эртемден болуксаан Махонинниң (Шолазы Кио) дугайында көргүскен кинону «Көвүк» деп адаар. Махонинниң ролюн Анатолий Папанов ойнаан. Ук кино республиканың киноэкраннарынга удавас үнүп эгелээр.

ЧУРУКТА: «Көвүк» деп кинодан кадр.

ДЕКАБРЬ 19-ТАН 23-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ 19-ТА БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа. 10.40—Эртенги гимнастика. 11.05—**«Уругларга шүлүктер».** Москва театрларының аныяк артистера күүседир. 11.35—**«Хлебтиң амданы».** Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 1-ги фильм.—**«Бистин чугула хлевивис».** 12.55—15.40—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

15.40—**«Орус дыл өөреним турар бис».**—14-кү телекичээл.

МОСКВАДАН

16.00—Медээлер. 16.20—**Уругларның делегей чылынга.** Документалдыг фильмнер программазы: **«Советтер чуртунуң пионериязы», «Шенелде хуусаа».** 17.00—**«Орус чугаа».** 17.30—**«Харылаңар, горнистер!».**

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер. 18.15—**«Чонуңуң уран үүлү».** Дамчыдылга. 18.40—**«Ye билдиртпейн эртер».** Документалдыг фильм. 18.50—**«Көдээ амдыралы».** Дамчыдылга. 19.15—Телемедээлер. 19.25—Чарлаллар.

МОСКВАДАН

19.30—**«Известия»** солунуңу шаңналы дээш хоккей талазы-биле делегей маргылдаазы. **ЧССР-ниң шилиндек командазы—Швецияның шилиндек командазы.** В. И. Ленин аттыг Төп стадионуңу Спорт ордузунан дамчыдылга. Чапсарда— **Бүгүн делегейде.** Информастыг программа. 21.45—Совет Армияның ийи дакыр Кызыл Тук ординниг ырнын болгаш танцының А. В. Александров аттыг үлегерлиг ансамблиниң концерти. 22.30—**«Ye».** Информастыг программа. 23.00—01.00—**«Известия»** солунуңу шаңналы дээш хоккей талазы-биле делегей маргылдаазы. **ССРЭ-ниң шилиндек командазы — Канаданың шилиндек командазы.** В. И. Ленин аттыг Төп стадионуңу Спорт ордузунан дамчыдылга. Чапсарда — **Бүгүн делегейде.** Информастыг программа.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.15 — Танцының **«Зебо»** ансамблиниң оюн көргүзүү. Душанбедеи дамчыдылга. 18.45 — **«Маадырлыг чорук».** 19.15 — **«Улуг эвес тоолдар».** Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

19.30—20.25 — Документалдыг телефильмнер программазы: **«Ийи комедия», «Баш таарар черге халаптыг болуушкын».**

ДЕКАБРЬ 20-ДЕ ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа. 10.40—Эртенги гимнастика. 11.05—**«Орлёнок»** телестудиязының аныяк корреспондентилериниң Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Л. Г. Сенчонова-биле ужуражышкыны. 11.50—Аныяк күүседикчилериниң концерти. Минскиден дамчыдылга. 12.15—**«Кино аян-чоруктар клуву».** Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 13.15—Медээлер. 13.20—16.00—Чапсар. 16.00—Медээлер. 16.20—**«Ол мээн чүрээмге чораан».** 17.25—**«Шыдыраа школазы».** Разрядчылар клазы. Дамчыдылганы делегей гроссмейстери Ю. А. Авербах чорудар.

КЫЗЫЛДАН

17.55—Телемедээлер. 18.10—**«Челээш».** Дамчыдылга. 18.45 — **«Хайгыылчылар».** Телефильм. 18.55 — **«Кезээде ажыл-албанында».** Дамчыдылга. 19.20 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30—**«Миллионнарның ленинчи университеди».** Кижилериниң төөгүлүг чаа ниитилежилгези болур совет улусту кижизидип хевирлээриинге ажылчын ацгының кол ролюнуң дугайында. 20.00— **«Хөглүг ноталар».** 20.15 — **Бүгүн делегейде.** 20.30 — **«Алкоголизм. Эмчиниң беселазы».** Дамчыдылганы эмчи Ю. В. Белянчикова чорудар. 21.20 — **«Төп телевидениениң экранында эң баштай». «Хлебтиң амданы».** Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги фильм. **«Хлеб болгаш чер».** 22.30 — **«Ye».** Информастыг программа. 23.05 — **Уругларның делегей чылынга. «Өңнүктериниң арыннары».** Дамчыдылганы чогаалчы А. Алексин чорудар. 23.05—00.05 — **Бүгүн делегейде.**

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

17.55—**«Аныяктарның адрестери».** 18.45 — **«Суурның архитектуразы».** 19.15 — **«Улустуң аялгалары».**

КЫЗЫЛДАН

19.30—21.20 — **«Восхождение».** Уран-чечен фильм.

ДЕКАБРЬ 21-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа. 10.40 — Эртенги гимнастика. 11.05 — **«Харылаңар, горнистер!».** 11.35 — **«Хлебтиң амданы».** Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 2-ги фильм — **«Хлеб болгаш чер».** 12.40 — А. Глазунов — **«Чылдың үелери».** ССР Эвилелиниң Күрүнеиң үлегерлиг симфония оркестри ойнаар. 13.15 — 16.20 — Чапсар. 16.20 — Медээлер. 16.40 — Колхоз тургузуушкунуңу 50 чылынга. **«Николай Кулешов. Мээн дарга амыдыралым...»** Документалдыг телефильм. 17.20—Күрүнеиң хөгжүм-педагогиканың Гнесиных аттыг институдунуң оркестриниң оюн көргүзүү. 17.45 — **«Чуруккулар дугайында чугаа».** ССРЭ-ниң улустуң чуруккузу Е. Моисеенко.

КЫЗЫЛДАН

18.15— Телемедээлер. 18.30 — **«СЭКП-ниң XXV съездизиниң шинтирлерии — амыдыралга».** Дамчыдылга. 19.10 — **«Тыва неделя».** Информастыг программа. 19.25 — Чарлаллар.

МОСКВАДАН

19.30 — **«Известия»** солунуңу шаңналы дээш хоккей талазы-биле делегей маргылдаазы. **Финляндияның шилиндек командазы — Канаданың шилиндек командазы.** В. И. Ленин аттыг Төп стадионуңу Спорт ордузундан дамчыдылга. Чапсарда — **Бүгүн делегейде.** Информастыг программа. 21.45 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозуңуң эстрада-симфония оркестриниң концерти. Дирижёру — ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Силантьев. Эвилелдер Бажыңының Колонналыг залындан дамчыдылга. 22.30—**«Ye».** Информастыг программа. 23.00—01.00 — **«Известия»** солунуңу шаңналы дээш хоккей талазы-биле делегей маргылдаазы. **ССРЭ-ниң шилиндек командазы — ЧССР-ниң шилиндек командазы.** В. И. Ленин аттыг Төп стадионуңу Спорт ордузундан дамчыдылга. Чапсарда — **Бүгүн делегейде.** Информастыг программа.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.15 — **«Зебо»** ансамблиниң оюн көргүзүү. Душанбедеи дамчыдылга. 18.45 — **«Маадырлыг чорук».** 19.15 — **«Улуг эвес тоолдар».** Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

19.30—20.25 — Документалдыг телефильмнер программазы: **«Ийи комедия», «Баш таарар черге халаптыг болуушкын».**

ДЕКАБРЬ 22-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа. 10.40 — Эртенги гимнастика. 11.00 —**«АБВГДейка».** 11.30— **«Силерге, адалер».** 12.00—**«Эки бараанларны хөйнү».** 12.30 — **«Эртенги почта».** Музыкалыг программа. 13.05—**«Ону шыдаар силер».** 13.55 — **«Спортлото»** тиражы. 14.10 — **«Кадыкшыл».** Эртемтайылбырлалдыг программа. Ленинградтан дамчыдылга. 15.00— **«Москвачы хереежеи».** Телеклуб. 16.00 —**Бүгүн делегейде.** 16.15—**Бүгүн—Энергетиктин хүнү».** Дамчыдылганы ССРЭ-ниң энергетика болгаш электрификация министри П. С. Непорожный киржир. 16.30 — Энергетиктиң хүнүнге музыкалыг программа. 17.15 — **«Бистиң тайылбырывыс».** Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летунов чорудар. 18.00 —**«Чедиг хат» болуу».** Телешиниин баштайгы көргүзүү. 18.45 — **«Биллингир-даа бол эдептиг».** Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар. 19.45—Мультфильмнер программазы: **«Бир ак ытчыгаш», «Маша сыртык-биле канчап бактажыпканыл», «Дөрт булуңчук—ужудукчу».** 20.15 — **«9-ку студия».** Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы В. С. Зорин чорудар. 21.15 — **«Төп телевидениениң экранында эң баштай». «Хлебтиң амданы».** Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү фильм — **«Хлеб болгаш кижилер».** 22.30 — **«Ye».** Информастыг программа. 23.05—23.30—Рио-де-Жанейрога зонадар аразының шыдыраа маргылдаалларының түүнелдеринге.

ДЕКАБРЬ 23-ТЕ БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00 — **«Ye».** Информастыг программа. 10.40 — **«Будильник».** 11.10 — **«Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!».** 12.10 — **«Тоол аалдап келген».** **«12 айлар».** Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 13.15 — **«Арфаның үнү».** Фильм-концерт. 13.25 — **«Көдээге дамчыдылга».** 14.25 — **«Музыкалыг киоск».** Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар. 14.55 — **«Театр шиизи».** Д. Валеев — **«Сеңээ амыдыралды шаңнап тур мен».** Москваның М. Н. Ермолова аттыг театрының фильм-шиизи. 17.15 —**«Алдын үүнду».** **«Амыдыралче путёвка»** деп бөлүктен документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 18.00—**«Делегей байдалы».** 19.00 — Баку хоорайга телефильмнериниң VIII Бүгү-эвилел фестивалы. Фестивальдың бирги шаңналын алган **«Бетховениң амыдыралы»** деп музыкалыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги фильм. 20.15 — **«Кино аян-чоруктар клуву».** Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 21.15 — **«Төп телевидениениң экранында эң баштай». «Хлебтиң амданы».** 4-кү фильм. — **«Ада-чурттуң хлеви».** 22.30 — **«Ye».** Информастыг программа. 23.00—00.00 —Спорт программазы.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарларының 2-23-35, партийя амыдырал болгаш совет тургузуг кылдыстериниң 2-37-13, пропаганда кылдызының 2-31-75, культура кылдызының 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, үлегер кылдызының 2-22-64, чагаа кылдызының 2-41-27, информация кылдызының 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерия ының 2-12-45, солун келбейн баргаанда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16405. Чагыг № 3394.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-01136